

VITENSKAPELIG
HØYSKOLE

Norwegian School of
Theology, Religion and Society

Fremstillingen av hverdagshinduisme i utvalgte lærebøker på ungdomstrinn.

En tekstanalyse.

Elise Hedvig Tonerud

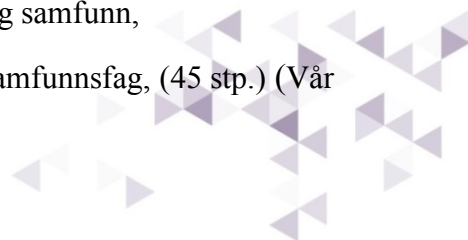
Veileder

PhD-stipendiat i religionsdidaktikk Lina Snoek Hauan

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn,

AVH5055: Masteroppgave i lektor KRLE/religion og etikk og samfunnsfag, (45 stp.) (Vår 2020,)

Antall ord: 24 206

Forord

Innleveringen av denne oppgaven markerer slutten på min lektorutdanning på MF vitenskapelige høyskole. Den markerer slutten på min tid som student, og veien videre inn i arbeidslivet.

Den første jeg vil takke er min veileder, Lina Snoek Hauan. Takk for god veiledning og grundig oppfølging. Du har bidratt til motivasjon og struktur i arbeidet mot en ferdig masteroppgave. Takk for at du har satt av tid, og vært fleksibel i forhold til veiledningene.

Videre vil jeg rette en stor takk til familien min som har motivert meg, og trodd på med disse fem årene som jeg har vært student. Og for at dere har vært støttende i prosessen med denne masteroppgaven, og hatt forståelse for min frustrasjon rett før innlevering. En stor takk til min fantastiske sønn som har gitt uendelig med glede i hverdagen, og fylt en hektisk periode også med latter og lek.

Sammendrag

Denne avhandlingen har tatt utgangspunkt i følgende problemstilling: *Hvordan og i hvilken grad, fremstilles hverdagshinduisme i utvalgte lærebøker i KRLE på ungdomstrinnet?* For å finne svar på denne problemstillingen har tekstanalyse som metode vært hensiktsmessig. Jeg har måtte gjøre et utvalg i forhold til lærebok analysen, et valg jeg har tenkt nøye gjennom. Med bakgrunn i hvilke bøker som i dag er i bruk i Norske klasserom, og hvilken forlag som har markedsandelen på ungdomstrinn har jeg valgt en lærebok utgitt av Cappelen Damm og en av Gyldendal. Jeg vil i metodekapittelet skal jeg blant annet rede for mitt valg av metode, og utvalg. Jeg har valgt å arbeide abduktivt, vekselvis mellom empiri og teori, og teori og empiri. Dette har vært en svært interessant, men også krevende arbeidsmetode som jeg videre vil gjør rede for i metodekapittelet. Hensikten med oppgaven er å skape en større forståelse knyttet til fremstillingen av hinduisme i lærebøkene, og hvordan denne fremstillingen stemmer med en dreining mot et religionsbegrep som inkluderer folk flest sin forståelse av religion og religiøse praksis.

Denne dreiningen mot et inkluderende religionsbegrep, og bakgrunnen for begrepet hverdagshinduisme vil være sentralt i teorikapittelet. I analysen har jeg valgt å ta for meg hver av de to lærebøkene, før jeg i drøftingen i stor grad sammenligner de og trekker inn relevant litteratur og forskning. I mitt arbeid har jeg oppdaget av hverdagshinduisme i større grad enn først antatt var en del av hinduismekapittelet. Men jeg oppdaget at det ikke bare handler om hverdagshinduisme inkluderes, men også om de religiøs praksisene ble beskrevet og aktualisert. Religiøs praksis presenteres, men i det mangler religiøst mangfold og enkeltmenneskers egne erfaringer.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Oppgavens mål og problemstilling.....	2
1.1.1	Forskningsspørsmål og avgrensning.....	3
1.2	Oppgavens oppbygging	5
2	Teori.....	7
2.1	Lærebøker	7
2.1.1	Bruk av lærebøker.....	8
2.1.2	Religion fremstilt i lærebøkene og i undervisningen.....	9
2.1.3	Bildebruk i lærebøkene	11
2.2	Levd hverdagsreligion - lived Religion, everyday religion, everyday lived religion.....	12
2.3	Hverdagshinduisme	13
2.4	Oppsummering	14
3	Metode	16
3.1	Tekstanalyse som datainnsamlingsmetode	16
3.2	Utvalg.....	17
3.3	Abduktiv tilnærming.....	19
3.4	Studiets pålitelighet og gyldighet	20
4	Analyse	22
4.1	Religion i lærebøkene.....	22
4.1.1	Definisjon av religion i «RLE-boka».....	23
4.1.2	Definisjon av religion i «Horisonter 8»	25
4.1.3	Oppsummering av religionsdefinisjonen i de to lærebøkene	27
4.2	Hverdagshinduisme i lærebøkene.....	29
4.2.1	Hverdagshinduisme i «RLE-boka».....	29
4.2.1.1	Hinduisme i praksis.....	30

4.2.1.2	De hellige tekstene og hinduismen i dag.....	36
4.2.1.3	Hva hinduer tror på	37
4.2.2.	Hverdagshinduisme i «Horisonter 9».....	41
4.2.2.1.	Hva vil det si å være hindu?.....	42
4.2.2.2	Viktige hendelser i hinduismens historie	46
4.2.2.3	Arkitektur, kunst og musikk	47
4.2.2.4.	Mangfold i hinduismen.....	48
4.2.2.5.	Sammendrag.....	50
5	Drøftning.....	51
5.1	Religionsdefinisjonen i de to bøkene.....	51
5.1.1	Definisjonen av en hindu.....	52
5.1.2	Oppsummering av definisjonen av religion og hindu.....	53
5.2	Fremstillingen av hverdagshinduisme	54
5.3	Sammenligning av bildebruken i de to lærebøkene	57
5.4	Oppsummering	58
6	Avslutning.....	59
6.1	Avsluttende kommentar	59
6.2	Studiets begrensing og videre forskning.....	60
7	Bibliografi.....	61

1 Innledning

I en av mine flere praksisperioder på ungdoms- og videregående skoler i Oslo fikk jeg øynene opp for hvordan lærebøkene fremstiller religionene, og hvordan denne fremstillingen påvirket elevene. Jeg opplevde særlig i denne praksisperioden at flere elever med religiøs bakgrunn, knyttet til de østlige religionene ikke kjente seg igjen i deler av fremstillingen av deres religion i læreboka. Dette førte til interessante samtaler i klasserommet, hvor elever med religiøs tilhørighet blant annet svarte på spørsmål knyttet til religiøs praksis i deres religion hinduismen. Dette skapte engasjement i klasserommet, og temaer og informasjon knyttet til religiøs praksis var noe elevene viste stor interesse rundt. Rituell praksis og handlinger er for mange hinduer det de forbinder med egen religion. Å være hindu betyr i stor grad å besitte kunnskap om hva man skal gjøre og hvordan det skal gjøres (Jacobsen, Hinduismen, 2010, s. 13).

Elevene får i begynnelsen av skoleåret utlever lærebøker i nesene alle skolefag, og disse er ofte en naturlig del av undervisningen. Selv trodde jeg ikke den var en så stor del av min undervisning, og at det var så styrende for hvordan jeg la opp undervisningsøktene. Men da jeg begynte å lese litteratur og forskning om bruken av lærebøker i norske skoler, oppdaget jeg hvor mye makt lærebokforfatterne har for hvilken kunnskap jeg formidler i klasserommet. Forskning viser at selv om læreboken ikke aktivt ble brukt i timene, er den ofte styrende i forhold til disponering av fakta og hvordan timene blir lagt opp (Tallaksen & Hodne, 2014). Den samme artikkelen viser også at læreboken er med på å styre mye av undervisningen som skjer rundt om i landet. Dette gir lærebokforlag og forfattere mye makt i forhold til kompetanse elevene sitter igjen med etter undervisningen. Deres tolkninger av kompetansemålene viser seg å være tett knyttet til kompetansen elevene lærer i skolen (Tallaksen & Hodne, 2014).

Med bakgrunn i mine observasjoner i praksisperioder under min utdanning, interessen for lærebokforskning og hinduisme ønsker jeg å se på utvalgte lærebøkers fremstilling av hverdaghinduisme. Med hverdaghinduisme mener jeg religiøs praksis som forekommer i hverdagen til hinduer. Jeg ønsker å se om beskrivelse av religiøs praksis forekommer i lærebøkene, og eventuelt hvor stor del av lærebøkene som inkluderer denne siden ved hinduismen. En mer utdypende forklaring av begrepet hverdaghinduisme, bakgrunnen for valg at dette begrepet og hva dette innebærer for min analyse vil jeg komme tilbake til i

teorikapittelet. Dette er et interessant tema ikke bare med bakgrunn for mine observasjoner, men også fordi det finnes lite forskning og litteratur på feltet. Innenfor norsk religionspedagogikk har det vært lite forskning på feltet, det forskning på fremstillingen av hinduisme i religionsundervisningen i Norge. Tove Nicolaisen (2013) skriver i sin doktorgradsavhandling om et forskningsprosjekt som handler om barn med hinduistisk bakgrunn sin erfaring av religion-og livssynsundervisningen i Norge. Nicolaisens avhandling er en av få forskningsartikler som handler om hinduers erfaringer av religions-og livssynsfaget i Norge, og vil derfor være en stor del av arbeidet med denne oppgaven.

1.1 Oppgavens mål og problemstilling

Med innledningen som bakgrunn vil jeg gjøre en analyse av hvordan to utvalgte lærebøker på ungdomstrinn fremstiller hverdagsreligion, med hverdagshinduisme som hovedfokus. Dette mener jeg vil skape en større forståelse av hvilken kunnskap lærebøkene fremstiller om religion, med hovedfokus på hinduisme. Fordi lærebøkene står så sterk i undervisningen kan det også være en pekepinn på hva slags kunnskap som formidles til elevene. Fordi jeg ønsker å jobbe som lærer, og da også kommer til å forholde meg til lærebøkene på en eller annen måte, ser jeg dette som en mulighet til å utvikle egen kompetanse og forståelse innenfor feltet. Dette vil gjøre meg mer bevisst lærebøkene fremstilling av hinduismen, og bruken av bøkene i egen undervisning.

Opgavens problemstilling i sin helhet er:

«Hvordan og i hvilken grad, fremstilles hverdagshinduisme i utvalgte lærebøker i KRLE på ungdomstrinnet?»

Problemstillingen har endret formulering underveis i arbeidet med denne avhandlingen. Til å begynne med startet formuleringen i problemstillingen kun med *hvordan*, før jeg underveis la til i hvilken grad. Grunnen til dette var at jeg hadde en tanke om at *hvordan* som spørreord var tilstrekkelig, noe som viste seg og være feil. *I hvilken grad* ble hensiktsmessig å tilføye underveis i prosessen, i det jeg oppdaget at hverdagsreligion i større grad enn først antatt var en del av lærebøkene.

Hverdagshinduisme som begrep valgte jeg å bruke som utgangspunkt for min interesse for sosiologen Nancy Ammerman. Ammermann (2007) plasser religion inn i hverdagen til religiøse mennesker, og bruker begrepet *everyday religion* i mye av sin forskning (Ammerman, 2007). I arbeidet med denne oppgaven har jeg fått øynene opp for flere forskere som arbeider ut i fra et slik religionsforståelse. Blant annet Kleive (2020) som bruker begrepet *levd hverdagsreligion* i en av sine artikler. Mitt valg av begrepet hverdagshinduisme har gjort det mulig å gjøre begrepet mindre omfattende enn begrepene blant annet Ammermann og Kleive opererer med. Både mer om hva jeg legger i begrepet hverdagshinduisme, og bakgrunnen for dette valget har jeg valgt å komme tilbake til i teorikapittelet.

Jeg har måtte gjøre noen begrensinger i forhold til hvilke lærebøker jeg skulle inkludere i min analyse. Fordi det i dag er to forlag som konkurrerer om markedsandelen av ungdomstrinn, Cappelen Damm og Gyldendal har det vært hensiktsmessig å velge bøker utgitt av disse forlagene. Jeg har med dette som bakgrunn valgt en bok utgitt av hver sine forlag, som i dag blir brukt i undervisningen på ungdomstrinn. Begge de to lærebøkene jeg har valgt har jeg selv brukt, og sett andre lærere bruke i undervisningen i løpet av de siste 4 årene.

1.1.1 Forskningsspørsmål og avgrensning

Problemstillingen er i seg selv ganske åpen, og jeg har derfor valgt å formulere tre forskningsspørsmål. Disse tre forskningsspørsmålene har fungert som retningsssnor i arbeidet med avhandlingen, og skal gi et mer konkret bilde på oppgavens hovedanliggende. De tre spørsmålene blir besvart i løpet av avhandlingen, og har vært særlig viktig i arbeidet med analyse- og drøftedelen.

Jeg skal besvare spørsmålene:

- *Hvordan defineres religion i de valgte lærebøkene?*
- *Hvordan og i hvilken grad fremstilles hverdagshinduisme?*
- *Hvilke bilder blir brukt i kapittelet i boken som omhandler hinduisme, og hvordan og i hvilken grad fremstiller de hverdagshinduisme?*

Det første forskningsspørsmålet handler om hvilken definisjon av religion som kommer frem i de to valgte lærebøkene. I første del av analysekapittelet har jeg analysert hvordan de to lærebøkene definerer religion, og om hverdagsreligion er å finne i disse definisjonene. Om

hverdagsreligion er inkludert i noen av bøkens definisjoner av religion, er det interessant å se hvordan og i hvilken grad. Stabell-Kulø (2005) i sin bok *Religioner i klasserommet* at undervisningen preges av en substansiell fremstilling av religion, dette innebærer å finne en slags essens eller kjerne som er felles for alle religioner. At undervisningen er preget av faktaopplysninger og beskrivelser av tradisjoner, heller enn hva religion og livssyn bidrar til i enkeltmenneskers liv og samfunn (Stabell-Kulø, 2005). Han mener dette gjør at elevene ikke får så mye ut av religionsundervisningen. I boken hevder Stabell-Kulø at å introdusere elevene for funksjonelle sider ved religion før de blir introdusert for store mengder substansiell kunnskap, er nyttig for å skape en kontekst som hjelper eleven til å finne mening i den substansielle kunnskapen om religion. Kleive (2020) skriver i sin artikkel at å inkludere levd hverdagsreligion i undervisningen kan bidra til at den funksjonelle siden ved religionene kommer tydeligere frem. Dette vil være viktig for elevenes videre læring, og kan gjøre elevene mer bevisst og forstå det mangfoldet som finnes i samfunnet bedre hevder hun (Kleive, Levd hverdagsreligion, 2020, s. 306). Dette er spennende både i forhold til hvilke religionsdefinisjon som kommer frem i de to lærebøkene, men også i forhold til hverdagsreligion er et svært aktuelt tema. Religionsdefinisjonene de to forlagene har valgt å bruke i lærebøkene vil være interessant å inkludere i drøftedelen, hvor jeg sammenligner de to lærebøkens definisjon av religion, og inkludering av hverdagsreligion.

Det andre forskningsspørsmålet, som handler om hverdagshinduisme er det som er tettes knyttet til problemstillingen, og skal fungere som en rød tråd gjennom hele oppgaven. I analysedelen har jeg valgt å ha en eget kapittel som handler om dette i de to lærebøkene, etter at religionsbegrepet er analysert. Gupta (2006) har skrevet en bok basert på intervjuer med tolv hinduer vokst opp i Norge. Han som Nicolaisen (2013) viser til forskjeller mellom hinduistisk og kristen forståelse av religion. Gupta mener vestlig kristen protestantisk forståelse av religion defineres karakteristisk med personlig tro, mens hinduer gjerne definerer deres tradisjon som en levemåte. Han viser til at praksis og ritualer ble i hovedsak forstått som å være religiøs, og at religion ble formidlet til barna gjennom praksis i familien. Han skriver i sin bok at *Hinduism is a way of life*. (Gupta, 2006, s. 137). Det er dette perspektivet, religiøs praksis og ritualer jeg skal se etter i min analyse. I analysedelen vil de to bøkens inkludering eller ekskludering av hverdagshinduisme bli gjort rede for, mens funnen vil i oppgavens drøftingsdel bli sammenlignet og drøftet.

Det siste forskningsspørsmålet er knyttet til bildebruken i de to lærebøkene. Det er brukt mye bilder i lærebøkene jeg har analysert, og sammen med skrevet tekst fungerer bildene som representasjon av religionene. Andreassen (2014) hevder bildene er det første som møter elevene når de blar i bøkene, og derfor en viktig del av deres videre oppfatning av religionene. Dette er en grunn til at det er interessant å se hva se på bildene som er i kapitlet om hinduisme, og se hvordan og i hvilken grad de fremstiller hverdagshinduisme. Det er også interessant å se hvordan bildene fungerer i forhold til teksten, og om det kommer frem et annet bilde av hverdagshinduisme enn i selve teksten. I denne oppgaven er bildebruken i de to lærebøkene inkludert underveis i analysen, noe som viste seg å være det mest hensiktsmessige i forhold til å understreke tendenser i materialet. I kapitlet *Drøfting* har jeg valgt å ha et eget avsnitt om bildebruken, for og bedre kunne vise og drøfte mine funn om lærebøkens bruk av bilder, og hvordan og i hvilken grad de representerer hverdagshinduisme.

1.2 Oppgavens oppbygging

Denne oppgaven består av seks kapitler. I det neste kapitlet, kapittel 2, vil jeg ta for meg og gjøre rede for tidligere forskning på lærebøker og fremstilling av religion i lærebøkene. Jeg har i innledningen presentert litt teori som videre vil bli utdypet og aktualisert i teorikapitlet, i tillegg til at jeg vil gjøre rede for litt ny teori. Hverdagshinduisme er et svært viktig begrepet i denne oppgaven, og er som sagt utgangspunktet for analyse- og drøftedelen. Derfor har jeg i teoridelen inkludert bakgrunnen for begrepet, og hva jeg legger i min bruk av hverdagshinduisme.

Kapittel 3 er metodekapitlet, og inneholder en forklaring på mitt valg av metode og hva dette valget innebærer. Jeg har gjort noen begrensinger i forhold til utvalget, og hvilke lærebøker jeg har inkludert i oppgaven. Utvalget i oppgaven er nøye gjennomtenkt, noe jeg forklarer videre under *utvalg* i metodekapitlet. Gjennom hele prosessen til en ferdig oppgave har jeg arbeidet abduktivt, noe som har vist seg å være en svært interessant, men også krevende måte å arbeide på. Blant annet har jeg fått et mer nyansert bilde av begrepet hverdagshinduisme underveis i denne prosessen, noe jeg vil komme tilbake til i metodekapitlet. At oppgaven skulle oppfylle kravene til både pålitelighet og gyldighet har vært viktig for meg, og dette vil jeg gjøre rede for avslutningsvis i metodekapitlet.

Kapittel 4 er analysekapittelet. I dette kapittelet har jeg først valgt å analysere religionsdefinisjonen i både *RLE-boka* og *Horisonter 8*, før jeg videre går over til hvordan og i hvilke grad lærebokforfatteren fremstiller hverdagshinduisme i de to lærebøkene. Jeg har måtte inkludere både *Horisonter 8*, og *Horisonter 9* i min analyse, et valgt jeg gjør rede for i metodekapittelet. Underveis i analysen har jeg også sett på bildene i bøkene, dette er noe jeg underveis i analysen gjør rede for. Lærebøkene er analysert hver for seg, før jeg i drøftingskapittelet ser de to bøkene i sammenheng.

Kapittel 5 er drøftekapittelet, og her drøfter jeg mine funn i forhold til teorien. Jeg har i stor grad valgt å sammenligne de to lærebøkene, og trekke det opp mot særlig Gupta (2006) og Nicolaisen (2013) sin bok og artikkel.

Det siste kapittelet, kapittel 6 er avslutningskapittelet hvor jeg gjør rede for studiets begrensinger. Dette er begrensinger jeg har bemerket med underveis i arbeidet, men også begrensinger jeg var klar over da jeg startet arbeidet. I prosessen med denne oppgaven har jeg også gjort meg noen tanker rundt videre forskning innenfor feltet, og har bemerket meg områder det finnes lite forskning. Det siste avsnittet i denne oppgaven er *avsluttende kommentar* hvor jeg blant annet gjør rede for hva jeg har fått ut av dette spennende arbeidet.

2 Teori

I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for ulike teoretiske perspektiver som er brukt for å belyse empirien senere i avhandlingen. Fordi jeg har arbeidet abduktivt, vekselvis mellom empiri og teori har dette kapittelet blitt til underveis i hele prosessen med en ferdig oppgave. Jeg vil i dette kapittelet gjøre rede for forskning på lærebøker, hvor jeg både ser på hvordan de blir brukt i klasserommet. Jeg har valgt å arbeide med religionsbegrepet, og har derfor også valgt å inkludere en del hvor jeg ser på forskning på religion fremstilt i lærebøkene og i undervisningen. Fordi jeg har valgt å inkludere analyse av bilder i min oppgave, har jeg også valgt å presentere forskning på dette i et eget avsnitt. Jeg har som tidligere nevnt valgt å analysere og drøfte lærebøkens bruk av perspektiver fra hverdagshinduisme. Bakgrunnen for dette valget av begrep har jeg valgt å skrive i et eget avsnitt her, men teori knyttet til dette valget. Før jeg avslutningsvis i kapittelet gjør rede for hverdagshinduisme som begrep.

2.1 Lærebøker

Frem til juni 2000 fantes det et nasjonalt læremiddelsenter som godkjente alle lærebøker for grunnskole og videregående opplæring. Avviklingen av denne ordningen ga lærere en viktigere oppgave i valg av lærebøker (Andreassen B.-O. , 2016, s. 179). Det er i dag to forlag som konkurrerer om markedsandelen på ungdomstrinn, hvor det er Cappelen Damm som står i særstilling. Dette gir lærebokforfatterne og forlagene stor makt i forhold til hvilken kunnskap lærebøkene formidler, og hvilken kunnskap som kommer ut til elever i hele landet. Det har vist seg at hvilke perspektiver som blir valgt frem, og hvem som kommer til orde, får stor betydning for hvordan de ulike religionene fremstilles og oppfattes av elevene (Lippe & Undheim, 2017, s. 22). Det må forekomme en utvelgelse av materiale i utarbeidelsen av lærebøker, noe materiale blir inkludert til fordel for annen informasjon. Og det har vist seg at det i lærebøkene på ungdomstrinn ofte fremstilles historisk utvikling, tekst og dogmer knyttet til religionene, på bekostning av for eksempel enkeltmenneskers religiøse hverdagspraksis og nye religiøse trender. Ofte forekommer det en stereotypisk fremstilling av religionene, som er både unyansert, ensidig og overforenklet (Andreassen B.-O. , 2016, s. 132).

Læringsmålene i Kunnskapsløftet er svært åpne, og det kreves at det formuleres mer konkrete læringsmål for elevene. Forskning på feltet har vist at lærebøkens valg av litteratur og

konkretisering av læringsmålene styrer mye av undervisningen i norske klasserom. Forlagene og lærebokforfattere gjør en viktig jobb med tanke på valget av hva som velges inn i lærebøkene, men også hva som velges bort. Ved ukritisk bruk av lærebøker, adopterer man lærebokforfatterens verdier og faglige prioriteringer, og forsterker lærebokens sterke posisjon i valg av hva slags informasjonsmateriale som inkluderes i undervisningen. Lærere velger selv om de ønsker å bruke lærebøkene i sin undervisning, da det er læringsmålene i Kunnskapsløftet som skal dekkes. Men som jeg skal vise, står lærebøkene sterkt i den norske skole, og lærebøkene preger mye av undervisningen som skjer i skolen i dag. Lærebøkene har vist seg å være overaskende levedyktige i all undervisning.

2.1.1 Bruk av lærebøker

Lærebøkene har lenge hatt en dominerende rolle i undervisningen i norske klasserom, og mye tyder på at dette fremdeles er tilfellet. En kvalitativ studie gjennomført, og skrevet om av Tallaksen og Hodne viser blant annet lærebokens sentrale rolle i den norske skole (Tallaksen & Hodne, 2014). I deres studie svarte de fleste lærerne de spurte at lærebokens disponering av lærestoffet dannet en del av rammen for deres undervisning. Også når læreboken ikke var i bruk i klasserommet, kunne de observere at undervisningen i stor grad fulgte lærebokas disponering av lærestoffet. Også i planleggingsfasen av undervisningen ble lærebøkene i stor grad brukt. Planleggingen av undervisningen ble også påvirket av andre faktorer, som lærerens egen kompetanse. Lærebokas sentrale og sterke rolle i planleggingen av undervisning, kan også ses i sammenheng med vurdering av elevene. Enkelte lærere i det samme studiet påpekte at vurderingsarbeidet ble enklere når undervisningen lå tett opp til læreboka (Tallaksen & Hodne, 2014).

Tallaksen og Hodne sin studie viser også at bruken av læremidlet i stor grad var lærerstyrt. Læreren ga beskjed om når boken skulle hentes, når den skulle åpnes, hva som skulle leses, hvilke bilder som skulle være utgangspunkt for samtale og hvilke oppgaver som skulle besvares både på skolen og hjemme (Tallaksen & Hodne, 2014).

Religionsfaget byr ofte på konfliktfylte temaer, og sensitiv og vanskelig informasjon. Som lærer må en ofte bruke tid på å tenke over upassende eller støtende materiale som kan påvirke elevene negativt i undervisningen. Det kan da være lett å undervise tett opp mot læreboken, for en tryggere ramme for undervisningen. I dag har lærere tilgang til en rekke ressurser som

kan brukes i undervisningen. Blant annet lærerveiledning, ekstra materiale og nettsider knyttet til lærebøkene. Disse blir i følge den samme kvalitative studien brukt, men læreboken står svært sterkt (Tallaksen & Hodne, 2014).

Lærebøkene fungerer som en sentral faglig informasjonskilde, kommunikasjonsmiddel og veiledning til lærere og elever. I RLE-boka understreker forfatterne at boken vil gi den viktigste informasjonen for å nå kompetansemålene i faget. «I RLE-boka kan du lese om det som er viktigst for å nå kompetansemålene i faget» (Wiik & Waale, 2013, s. 14). Men det er viktig å understreke at læreboken er og blir skoleversjonen av virkeligheten. Fordi den har en så sterkt innflytelse på undervisningen og elevenes læring, har det en stor betydning hvilke fremstillinger som gis på bakgrunn av lærebokforfatterens fortolkninger av læreplan og rammeverk (Midttun, 2014).

2.1.2 Religion fremstilt i lærebøkene og i undervisningen

Stabell-Kulø (2005) hevder i sin bok *Religioner i klasserommet* at undervisningen preges av substansielle fremstillinger av religion. Han hevder at undervisningen er preget av faktaopplysninger og beskrivelser av tradisjoner, heller enn hva religion og livssyn bidrar til i enkeltmenneskers liv og samfunn (Stabell-Kulø, 2005). Han mener dette gjør at elevene ikke får så mye ut av religionsundervisningen. Boken bygger på fagkunnskap og lang praktisk erfaring fra klasserommet. Fordi klasserommene i Norge er preget av kulturelle og religiøse forskjeller møter lærere utfordringer i forhold til å formidle religiøs kunnskap. Lærere trenger både mer kunnskap om religionene, i tillegg til en gjennomtenkt strategi når en underviser om dem (Stabell-Kulø, 2005). I boken hevder Stabell-Kulø at å introdusere elevene for funksjonelle sider ved religion før de blir introdusert for store mengder substansiell kunnskap, er nyttig for å skape en kontekst som hjelper eleven til å finne mening i den substansielle kunnskapen om religion. Å inkludere levd hverdagsreligion i undervisningen, hevder Kleive (2020) kan bidra til at den funksjonelle siden ved religionene kommer tydeligere frem. Dette vil være viktig for elevenes videre læring, og kan gjøre elevene mer bevisst og forstå det mangfoldet som finnes i samfunnet bedre hevder hun (Kleive, *Levd hverdagsreligion*, 2020, s. 306). Kleive sin artikkel og bruken av begrepet levd hverdagsreligion vil jeg komme tilbake til i neste avsnitt.

(Gupta, 2006) har skrevet et bok basert på intervjuer med tolv hinduer med indisk bakgrunn, vokst opp i Oslo. Han viser til forskjeller mellom hinduistisk og kristen forståelse av religion. Gupta mener vestlig kristen protestantisk forståelse av religion defineres karakteristisk med personlig tro, mens hinduer gjerne definerer deres tradisjon som en levemåte. Han kommer blant annet frem til at barna i hans undersøkelse viser til praksis når de sammenligner hinduismen med andre tradisjoner. Intervjupersonene i hans bok ga jevnt over uklare svar på spørsmål om hva hinduer tror på, mens de stadig kom tilbake til hinduismens som måte å leve på. Praksis og ritualer ble i hovedsak forstått som å være religiøs, og religion ble formidlet til barn gjennom praksis i familien. I sin bok skriver han at innenfor hinduismen er religiøs mening noe du gjør, mens i Vesten er det noe du tror. Han sier: *Hinduism is a way of life*. (Gupta, 2006, s. 137).

Ann Midttun (2014) har skrevet en artikkel om fremstillingen av Islam i læreboken RLE-boka (2013), i lys av læreplanen i KRLE-faget. Boken hun har analysert er den nyeste utgitt av Cappelen Damm, og den boken jeg også har valgt å analysere i min oppgave. Midttun skriver i sin artikkel at ved å bruke Ninian Smarts dimensjonsmodell skjematisk kan man krysse av mange dimensjoner ved en gjennomgang av islam-kapittelet. Men legger til at Smarts modell ikke får frem mangfoldet innenfor de forskjellige religionene, og med tanke på religiøs praksis. Religionene vektlegges som enkeltmenneskers tanker, som tro og som institusjonalisert kunnskap, estetikk og deltagelse i aktiviteter i hjemmet og hellige hus (Midttun, 2014). Dette er hovedgrepet i lærebokas presentasjon av alle de fem verdensreligionene hevder Midttun. I artikkelen poengterer hun også at læreboka i mindre grad får frem mangfoldet blant muslimer, den indre sammenheng i religionen, og jordingen av religiøs praksis. Midttun skriver at det er en tendens til at de hverdagslige og praktiske sidene ved det å være muslim minimeres (Midttun, 2014). Videre skriver hun at det er tendenser i læreboka til at religion og religiøst liv fremstilles som et avsondret rom, og med liten relevans for skolehverdagen og samfunnslivet. Midttun skriver at religion er jordet i menneskers liv og erfaringer, og at disse bitene er viktige å orientere i læremidler og undervisning fordi tro og praksis har betydning blant annet for organisering av samfunn, skole, utdanning og arbeidsliv (Midttun, 2014). Lærebøker er og blir skoleversjonen av virkeligheten, og selv om den er en av mange læremidler har det stor betydning hvilke fremstillinger som gis.

Tove Nicolaisen har skrevet en doktorgradsavhandling om et forskningsprosjekt som handler om barn med hinduistisk bakgrunn sin erfaring av religion- og livssynsundervisningen i norsk grunnskole. Hun har observert undervisningssituasjoner og hatt dybdeintervjuer i to omganger av sju barn. Feltarbeidet ble gjennomført i en periode mellom 2005-2009, og barna var da i alderen 11-15 år (Nicolaisen, 2013). Nicolaisen skriver i sin artikkel at religionsfaget er preget av vestlig religionsforståelse, og er en moderne konstruksjon. Hun skriver blant annet at religion blir presentert som tydelig adskilte religioner, og troende blir plassert i en av disse religionsboksene. Nicolaisen viser at særlig en av hennes representanter satt seg utenfor denne logikken, ved å sette sammen elementer fra flere religioner til en. Alle informantene til Nicolaisen betegnet seg som hindu. Hun hevder også at religionsundervisningen har fokus på religion som tro, og skiller mellom tro og praksis. I Nicolaisen sin avhandling påpeker hun at noen av hennes informanter svarer at de ikke ser noe skille mellom praksis og tro, og syntes det er greit å snakke om religion som tro (Nicolaisen, 2013). Nicolaisen sin artikkel er spennende ikke bare i måten hun definerer religion på, men også fordi hun er en av få som har gjort et forskningsarbeid om hinduismens opplevelse av religions- og livssynsundervisningen. I norsk kontekst er hun vel den eneste. Det er flere elementer i hennes avhandling jeg kommer til å bruke i drøftingen i denne oppgaven, men hun har også vært en av flere som har motivert meg til å arbeide med hinduisme fremstilt i lærebøkene.

2.1.3 Bildebruk i lærebøkene

Begge lærebøkene jeg har valgt å analysere i denne avhandlingen inneholder mye bilder og illustrasjoner. Sammen med skreven tekst fungerer disse bildene som en del av representasjonen av religion, og er derfor interessant å inkludere i en analyse av lærebøker. Noen vil argumentere for at bilder ofte er det første som møter elevene når de blar gjennom bøkene. Og det er dette første møte med læreboken som vil sitte igjen i elevenes minne, og være en del av deres videre oppfatning av religionene (Andreassen B.-O. , 2014, s. 4). Ofte fungerer bildene utdypende eller utvidende i forhold til den øvrige teksten. Ofte illustrerer bildene det verbalteksten sier.

Plasseringen av bildene har mye å si for forståelsen av dem. I en artikkel skrevet av Geir Winje, som handler om elevers lesing av bilder i RLE, understrekes viktigheten av riktig plassering av bilder i lærebøkene (Winje, 2014). Winje opplevde i noen av sine elevintervjuer at plasseringen av bilder i lærebøkene var sentral for deres forståelse av dem. Elevene påpekte

hvor uheldig det var at fotografiene var plassert på feil side. Om bildene ikke umiddelbart ble utdypet eller bekreftet av verbaltekst på en entydig måte, inntok elevene en konfrontert leseposisjon i stedet for en utforskende. Winje sin bruk av leseposisjoner bygger på tekst- og kjønnsforsker Susanne Knudsen sine tre hovedkategorier av leseposisjoner. Disse er den konfronterte leseren, den bekræftende leseren og den utforskende leseren. Hvor det er den utforskende leseren som på mange måter er idealeleven (Aamotsbakken & Knudsen, 2009). Som Winje ser i sine intervjuer opplever elevene å innta en konfrontert leseposisjon om bildene ikke ble umiddelbart utdypet eller bekreftet av verbaltekst på en entydig måte. Disse hovedkategoriene av leseposisjoner kan også trekkes til den verbale teksten. Om teksten oppleves som kjedelig eller vanskelig, inntas gjerne en konfrontert eller konfronterende posisjon (Aamotsbakken & Knudsen, 2009).

Kart er mye brukt i fremstillingen av religion i lærebøkene. De forklarer for eksempel hvor i verden de forskjellige religionene befinner seg, og er ofte markert med farger. Dette kan være med på å skape et slags oss og dem, og en forståelse av at religionene forekommer kun i dette område. Men det kan også gi elevene nyttig informasjon om hvor i verden for eksempel en religion er dominerende, eller hvor ulike byer eller steder er plassert i verden.

2.2 Levd hverdagsreligion - lived Religion, everyday religion, everyday lived religion

Religion som fenomen er svært omfattende og komplekst. Det gjør det vanskelig, om ikke umulig å komme med en enkel definisjon av fenomenet som omfatter alle aspekter ved alle religioner. I tradisjonell religionssociologi har det vært vanlig med en tilnærming hvor religion ble beskrevet gjennom systematisert troslære, og gjerne av mannlige geistlige eller akademikere. I levd hverdagsreligions-forskning blir autoriteten til å definere og skissere religion delt med vanlige mennesker. Vanlige mennesker brukes her for å understreke at det er en ikke-ekspert. Folks praksis og forståelse av religion blir tatt på alvor og inkludert i definisjonen (McGuire, 2008, s. 12). Religion blir oppfattet som noe som er vevd inn i hverdagslivet kroppslig, materielt og gjennom praksis (Ammermann 2016, s 93). Levd hverdagsreligion uttrykkes og skapes både i og utenfor organisert religiøse sammenhenger (Kleive, Levd hverdagsreligion, 2020, s. 294). Levd hverdagsreligion finnes, skapes og uttrykkes i folks hverdagsliv. Og fokuserer på praksiser og erfaringer uavhengig av hvor de finner sted. Dette fører til at religioners mangfold og kompleksitet kommer tydelig frem.

Begrepet levd hverdagsreligion har særlig blitt påvirket av bøkene til Ammerman (2007) og McGuire (2008). Religionshistoriker David Hall var blant dem som først begynte med etnografiske metoder i religionssosiologien, gjennom betegnelsen *lived religion*. McGuire videreførte betegnelsen i religionssosiologien, mens Nancy Ammerman kalte det samme fenomenet *everyday religion*. Woodhead (2013) syr disse to begrepene sammen til *everyday lived religion*, som kan oversettes til norsk som *levd hverdagsreligion*.

Ofte skilles det mellom begrepene *levd hverdagsreligion* og *folkelig religion*. I likhet med levd hverdagsreligion er folkelig religion konstruert rundt vanlig folks religion (McGuire 2002, s 113). Mens *Levd hverdagsreligion* i hvert fall i følge Ammermann (2007, 2014, 2016) og Repstad (2019a) dekker religion som forekommer både i organiserte og ikke-organiserte religiøse settinger, fremhever *folkelig religion* ikke-offisiell, ikke-organisert religion.

Det er viktig å forstå at Ammerman har et fokus på religion, ikke som en enten eller kategori, eller fenomen som finnes begrenset til ikke institusjonell safere. Religion blir funnet både i religiøse organisasjoner og i hverdagslivet (Ammernan 2014). For å finne religion må en derfor se overalt hvor det finnes mennesker.

2.3 Hverdagshinduisme

Hverdagshinduisme som begrep har jeg på mange måter valgt med bakgrunn av både Ammerman sin forståelse av *Everyday religion*, Woodhead sin bruk av begrepet *everyday lived religion* og Kleive sin redegjørelse av det norske begrepet *levd hverdagsreligion*. Begrepet hverdagshinduisme inneholder en mer begrenset religionsforståelse enn de overnevnte. Det handler i all hovedsak om religiøs praksis, både knyttet til hjemmet, men også til institusjoner og der religiøs praksis måtte finne sted. Et blikk på fremstillingen av religiøs praksis i forhold til det dogmatiske, vil i stor grad også vise om vanlige mennesker har fått være med i utarbeidelsen av faktaopplysningene. Begrepet hverdagshinduisme begynte jeg å bruke allerede innledningsvis i arbeidet med denne oppgaven, men har i stor grad blitt til og endret underveis i arbeidet. Da jeg startet med denne oppgaven hadde jeg en tanke om hva jeg inkluderte i begrepet hverdagshinduisme, men det viste seg at dette måtte endres noe underveis i prosessen. En definisjon av begrepet kun som religiøs praksis og hverdagsliv gjorde det for lite nyansert i forhold til det jeg fant i lærebøkene.

Hverdagshinduisme viste seg å handle om mer enn begrunnelsen av de religiøse praksisene, det jeg har valgt å kalle *hvorfor*. Det handler også om *hvordan*, altså en beskrivelse av hvordan de religiøse handlingene gjennomføres. En abduktiv tilnærming, som jeg vil komme tilbake til i metodekapittel har i stor grad vært avgjørende i forhold til å forstå og gjøre endringer i forhold til dette perspektivet.

Å plassere religion inn i hverdagen, og fokusere på levd religion, har jeg vist har blitt mer vanlig de siste årene. Jeg ønsker å se på hvordan, og eventuelt i hvor stor grad lærebøkene fremstiller religion som noe mer en institusjonell og dogmatisk. Jeg skal se på i hvilken grad religiøse menneskers praksis i hverdagen blir representert i de utvalgte lærebøkene. Og om det i lærebøkene finnes en beskrivelse av hvordan de religiøse praksisene gjennomføres. Selv om jeg kun velger å gjøre rede for praksis, og religiøse handlinger innenfor hinduismen er det viktig å poengtere at så fremstille hinduismen bare som en rituell praksis vil gi et skjevt bilde. Men det er dette aspektet jeg velger å se etter i min analyse, og videre sammenligne og drøfte.

I oversikten over KRLE-fagets relevans og sentrale verdier står det at faget er et sentralt fag for å forstå seg selv, andre og verden rundt seg . Gjennom kunnskap om ulike religioner og livssyn skal elevene utvikle evne til å leve i og med mangfold i samfunns- og arbeidsliv (Utdanningsdirektoratet, 2020). Kleive (2020) skriver i sin artikkel at det er avgjørende at levd hverdagsreligion er integrert i faget for å forstå seg selv, andre og verden rundt seg. Hun hevder at slike mål ikke kan oppnås uten å bevege seg inn i egen og andres hverdag, og søke forståelse for de prosessene som finner sted der (Kleive, Levd hverdagsreligion, 2020). Pluralisme som er et av fagets nøkkelord, kan realiseres ved å vektlegge hverdagsreligion. Pluralisme kan knyttes til begrepet da det ikke bare er eliten som har myndighet til å fremstille hva en tradisjon innebærer. Dette er også knyttet til bakgrunnen for valget av hverdagshinduisme, og hvorfor aspekter ved dette begrepet er viktig i religionsundervisningen.

2.4 Oppsummering

Lærebokforfattere og forlag har vist seg å ha stor makt i forhold til hvilken kunnskap lærebøkene formidler, og hvilken kunnskap som kommer ut til elevene. Dette kan begrunnes i forskning som viser at lærebøkene står sentralt i undervisningen og planleggingen av den.

Lærebøkene har vist seg å fungere som sentral faglig informasjonskilde og veiledning til lærere og elever. Det er ulike tanker om hvordan religion nå fremstilles i norske klasserom, og hvordan religion burde fremstilles. Det er gjort lite forskning på hinduisme fremstilt i lærebøkene på ungdomstrinn, og hinduisme i forhold til undervisning i det hele tatt i Norge. Tove Nicolaisen sin doktorgradsavhandling er et viktig innslag her, i tillegg til de andre jeg har gjort rede for. Hverdagshinduisme som begrep har oppstått i hovedsak etter interesse for Ammermann (2007), men har blitt endret og utviklet i takt med utarbeidelsen både av denne teoridelen men også analysen.

3 Metode

I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for mitt valg av forskningsmetode. I startfasen av denne masteroppgaven begynte jeg med formuleringen av min problemstilling, og utarbeidelse av forskningsspørsmål. Dette ble styrende for mitt valg av forskningsmetode. For å best kunne besvare hvordan hverdagshinduisme fremstilles i lærebøkene var tekstanalyse som metode selvsagt. Det har vært skrevet mange lærebøker opp gjennom tidene, og det finnes mange på markedet i forhold til klassetrinn og utgivelsesårstall. I denne delen av oppgaven vil jeg gjøre rede for både tekstanalyse som forskningsmetode og utvalget av lærebøker jeg har gjort i forhold til analysen. Gjennom arbeidet med oppgaven har jeg jobbet med teori, analyse og drøfting. Og innledningsvis i dette arbeidet gjorde jeg et valg om å arbeide vekselvis mellom disse delene, jeg valgte dermed en abduktiv tilnærming til materialet. Dette vil jeg gjøre rede for før jeg går inn på gyldighet og pålitelighet.

3.1 Tekstanalyse som datainnsamlingsmetode

Da jeg satt i gang arbeidet med min avhandling startet jeg med valg av tema og utforming av problemstilling, og dette ble styrende for valget av tekstanalyse som datainnsamlingsmetode. Tekstanalyse innebærer å kartlegge det som faktisk står i teksten, sies eller avbildes (Lindgren, 2011, s. 271). I metodelæren er det ofte et klart skille mellom kvalitativ og kvantitativ datainnsamlingsmetode. Innenfor tekstanalyse som metode skal det vise seg at dette er et vanskelig skille, om ikke umulig.

Innholdsanalyse eller tekstanalyse er rettet mot å kartlegge det som faktisk står i en tekst eller som avbildes. Det er tekstens denotative mening, den bokstavelige betydningen som først og fremst møter leseren. Ved tekstanalyse kan vi skille ut dette betydningsinnholdet, men i praksis møter vi innhold aldri i en slik ren form (Lindgren, 2011, s. 271). I det vi starter å ta inn tekst, er det ikke lengre bare det denotative, men også de konnotative betydningene som blir aktuelle. Konnotativt meningsinnhold er latent og underliggende, og handler om hva den bokstavelige betydningen representerer i billedlig forstand (Lindgren, 2011, s. 271). En kan derfor si at en tekst i praksis alltid betyr forskjellige ting samtidig, det er ingen ren avspeiling av virkeligheten,

men kommunikasjon i kodet format. Ved studiet av en tekst denotative meningsinnhold er kvantitativ innholdsanalyse velegnet, men dypere forståelse oppnås ved bruk av kvalitativ fremgangsmåte.

Å bestemme seg for å arbeide strengt kvalitativt, og konsentrere seg bare om de underliggende betydningene, tekstens konnotative betydning, og det symbolske meningsinnholdet, ville vært vanskelig. En vil snart begynne å tenke kvantitativt. En vil ofte se at et tema eller uttrykksmåte forekommer ofte, eller at det er et mønster i materialet som er dominerende (Lindgren, 2011, s. 269). På samme måte ville det vært vanskelig å jobbe ensidig kvantitativt med tekstanalysen. En kan telle ord og bearbeide tall, men det er likevel språk og mening som skapes som studeres i en avhandling med tekstanalyse som datainnsamlingsmetode. Det er altså vanskelig i en avhandling å rendyrke en av metodene helt, og det beste vil være å bruke det beste av begge fremgangsmåtene (Lindgren, 2011, s. 269). I denne avhandlingen har jeg valgt å bruke mønstrene som identifiseres i den kvalitative innholdsanalysen, som utgangspunkt for nærlesning. Jeg har ser på hvordan mønstre, uttrykksmåter og tema forekommer i teksten, og bruker dem til å se på underliggende betydninger og symbolsk meningsinnhold.

Ved bruk av tekstanalyse som hoved metode, fortolker man tekstens innhold og skaper mening av dette. Dette skaper en stor grad av subjektivitet, og jeg som forsker kan fremheve det som støtter forskningens mål. Noe som kan gjøre det vanskelig å etterprøve resultatene jeg kommer frem til. Det er derfor jeg har valgt å jobbe abduktiv med oppgaven, og har fått tilbakemeldinger på materialet underveis, og brukt tidligere litteratur for å forsterke mine funn. Dette kommer jeg tilbake til senere i dette kapitlet.

3.2 Utvalg

Ut ifra problemstillingen har det vært hensiktsmessig å gjøre et utvalg av lærebøker som i dag er i bruk i skolen, da på ungdomstrinn som er oppgavens hovedanliggende. Lærebøkene jeg har valgt er publisert av to ulike forlag, og også da skrevet av forskjellige forfattere. Det er disse to forlagene, Gyldendal og Cappelen Damm som konkurrerer om markedsandelen på ungdomstrinn. Bøkene er utgitt i 2007 og 2013, så de er skrevet innenfor en ganske kort tidsramme. Begge bøkene har jeg selv vært med på å bruke i undervisning. Fordi de er i bruk i

norske klasserom i dag er det ekstra aktuelt å analysere nettopp disse to bøkene i denne avhandlingen.

Den førte boken jeg har valgt er *Horisonter 9* (2007), som er utgitt av Gyldendal forlag, og skrevet av Holth, Kallevik og Lippe (Holth, Kallevik, & Lippe, *Horisonter 9*, 2007). Boken har jeg ved flere anledninger brukt i egen praksis. Forlaget har gitt ut en bok for hvert klassetrinn på ungdomstrinn i religionsfaget. Gyldendal skriver på sine nettsider at boken inneholder en grønn del, som er et innblikk-kapittel som er egnet til fordypning (Gyldendal, 2020). Det er til denne boken lærerressurser på nett som supplement til selve boken. Dette har jeg valgt å ikke inkludere i avhandlingen på grunn av avhandlingens omfang og tidsbegrensning, og fordi forskning som jeg tidligere har referert til viser at det er lærebøkene som i størst grad blir brukt i undervisningen (Tallaksen & Hodne, 2014).

Forlaget Gyldendal har valgt å publisere en lærebok for hvert trinn på ungdomsskolen. I min analyse har jeg valgt å analysere lærebøkene definisjon og bruk av religionsbegrepet og hverdagshinduisme, for å kunne se dem i sammenheng. Fordi definisjonen av religion og kapitlet som handler om hinduismen er i to forskjellige bøker, har jeg valgt å inkludere både *Horisonter 9* og *Horisonter 8* (Holth, Kallevik, & Lippe, *Horisonter 9*, 2007) (Holth & Deschington, *Horisonter 8*, 2006). Det er kun i delen hvor jeg i analysen ser på definisjonen av religionsbegrepet jeg bruker *Horisonter 8*. De to lærebøkene jeg har inkludert i analysen, utgitt av Gyldendal, har ikke de samme forfatterne. Men Gunnar Holth har vært med på å skrive dem begge.

Den andre boken jeg har valgt å bruke i denne avhandlingen er *RLE-boka*, utgitt av Cappelen Damm (Wiik & Waale, 2013). Boken er beregnet på bruk fra 8-10 trinn, og er noen år nyere en overnevnte. Boken er utgitt i 2013. Også denne boken har jeg selv brukt i undervisning. Boken inngår i en serie av RLE-bøker fra 1997 til nevnt bok, utgitt i 2013. Alle bøkene er skrevet av de samme forfatterne. Det er digitale nettressurser utarbeidet til boken. Dette er åpent nettsted for elever, og et lisensbetalt nettsted for lærere. Jeg har også her valgt å ikke inkludere nettstedet i min avhandling, og fokuserer kun på den publiserte boka.

Det vil være perspektiver og stemmer som slipper til, til fordel for andre i alle slike tekster (Lindgren, 2011). Jeg har derfor valgt ut disse to lærebøkene, utgitt av forskjellige forlag og da også skrevet av forskjellige forfattere. Dette har gitt meg mulighet til å se ulike stemmer og

perspektiver slippe til, i forskjellige lærebøker utgitt av forskjellige forlag. Da det også er disse to forlagene som konkurrerer om markedsandelen på ungdomstrinn var dette et naturlig valg. Det analytiske fokuset er avhengig av hvor mange bøker en velger å ta med i en slik avhandling. I min avhandling har jeg valgt få bøker, for å nettopp kunne gå i dybden på disse to. Begge de to forlagene har eldre utgaver av lærebøkene, som jeg kunne valgt å inkludere i min analyse. Dette ville gitt avhandlingen et annet, mer historisk perspektiv. Dette var ikke hensikten for min studie, men derimot å vise hvordan bøker som brukes i skolen i dag fremstiller hverdagshinduisme. Derfor har jeg gått i dybden på to.

3.3 Abduktiv tilnærming

Innledningsvis i denne avhandlingen skrev jeg at min interesse for hinduisme, og hva slags fremstilling av hinduisme som kommer frem i lærebøkene, startet i empirien. Altså mine observasjoner fra tidligere praksisperioder. Da jeg satte i gang arbeidet med denne avhandlingen begynte jeg å lese, og studere ulik teori og litteratur som omhandlet dette emnet. Jeg beveget meg frem og tilbake mellom empiri og teori, og fra teori til empiri. Empiri bygger på eksperimentering og erfaring, og kan også tilegnes gjennom dokumentanalyse eller analyse av tekster slik som i denne avhandlingen. En tilnærming som dette kalles abduktiv tilnærming (Ritchie, Lewis, Nicholls, & Ormston, 2013, s. 7). Denne tilnærmingen til oppgaveskriving har gjort et mulig for meg å arbeide vekselvis mellom analyse av lærebøkene, og samtidig tilegne meg ny kunnskap ved å arbeide med teoridelen. Dette har vært en spennende måte å arbeide på, da jeg har ved å gå tilbake til teorien underveis i analysen fått ett nytt blikk på teorien og har kunne sette det jeg leser i kontekst.

Da jeg startet arbeidet med denne masteroppgaven begynte jeg med å utforme problemstilling, før jeg startet på teoridelen. Jeg valgte å arbeide med begrepet hverdagshinduisme allerede i utformingen av problemstillingen, og videre konkretiserte begrepet i teoridelen. Videre startet jeg med analysen av de to lærebøkene. Underveis i dette analysearbeidet så jeg hvordan min definisjon av begrepet hverdagshinduisme, og redegjørelsen av begrepet i teoridelen manglet viktige aspekter. En definisjon av begrepet kun som religiøs praksis og hverdagsliv gjorde det for lite nyansert i forhold til hva jeg fant i lærebøkene. Hverdagshinduisme viste seg å handle om mer enn begrunnelse av de religiøse praksisene, det jeg har valgt å kalle *hvorfor*. Det handlet

også om *hvordan*, altså en beskrivelse av hvordan de religiøse handlingene gjennomføres. Gjennom en abduktiv tilnærming kunne jeg gå frem og tilbake mellom empiri og teori, og legge til dette viktige aspektet i teoridelen. Det har også vært en krevende arbeidsmetode da jeg underveis i arbeidet med både analysen og drøftingsdelen har måtte gå tilbake til teorien for å kunne tilføre relevant teori. Noe som tidvis har gjort det vanskelig å orientere meg, og strukturere arbeidet.

3.4 Studiets pålitelighet og gyldighet

Da jeg satte i gang arbeidet med denne masteroppgaven ønsket jeg en avhandling som oppfylte kravet både til pålitelighet, men også gyldighet. Reliabilitet, som springer ut av kvantitativ metode, viser til at forskningsarbeidet skal kunne utføres på nytt med samme resultat for å være reliabelt (Anker, 2020, s. 108). Reliabilitet kalles ofte pålitelighet på norsk, og handler også om at materialet og undersøkelsen skal være til å stole på. At undersøkelsen skal kunne utføres på nytt, og oppnå de samme resultatene er ikke et mål i kvalitativ forskning. Men i forskningsprosjekt som denne er det viktig at fremstillingen av materialet og dataen er godt gjennomført, og ikke et resultat av juks og slapt håndverk (Anker, 2020, s. 108). Objektivitet er også et ideal, men er i prinsippet umulig å oppnå fullt ut. Det er bak all forskning mennesker med erfaringer, verdier og holdninger som er vanskelig, om ikke umulig, å legge helt fra seg i forskningsprosessen. Hvordan jeg mener hinduismen, og annen religion burde fremstilles i lærebøkene og hva jeg på forhånd tror jeg skal finne kan ha påvirket hva jeg har lagt vekt på i analysen. Selv om jeg har vært bevisst dette, og gjort det jeg kan i arbeidet med avhandlingen for at mine forhåndsmeninger ikke skal påvirke innsamlingen og tolkningen av materiale, har jeg ikke klart å helt objektiv, da dette er umulig. Å analysere lærebøker handler om å fortolke, og disse tolkningene kan være forskjellige fra leser til leser. Men gjennom å gjøre rede for hva jeg har gjort underveis, begrunnet og reflektert over min data sikrer jeg en høyere grad av reliabilitet. Også gjennom sitater og vise til lærebøkene ønsker jeg å møte denne muligheten for svekket pålitelighet. Jeg har gjennom hele prosessen arbeidet abduktivt med materialet, vekselvis mellom analyse og teori, noe jeg mener også har vært med på å styrke påliteligheten til denne avhandlingen. Da har jeg måtte reflektere over egne funn flere ganger underveis i arbeide. En må akseptere at en ikke kan sikre seg fullt ut, og at en må ta hensyn til mulig lav reliabilitet ved tolkning av data (Larsen, 2012, s. 81)

Avhandlingens gyldighet var også viktig for meg da jeg satte i gang arbeidet. Validitet som kvalitetskriterium dreier seg om gyldighet eller relevans (Larsen, 2012, s. 38). Det var viktig å samle inn data som var relevant for problemstillingen, og at oppgavens tolkninger og konklusjoner er gyldige i forhold til den sosiale virkeligheten jeg studerer. Ofte skiller en mellom intern validitet og ekstern validitet. Ekstern validitet handler om at avhandlingens resultat kan overføres til lignende fenomener. Den interne validiteten dreier seg i større grad om at materialet som blir samlet inn er relevant for problemstillingen. Underveis i arbeidet med denne oppgaven har jeg prøvd å styrke den interne validiteten ved å få tilbakemeldinger på egne tolkninger, kombinere ulike kilder og gjøre rede for egne konklusjoner med blant annet konklusjoner fra lignende undersøkelser. Jeg har også flere ganger underveis i prosessen gått tilbake til problemstillingen og forsikret meg om at materialet jeg samler inn er relevant for å besvare denne. Den eksterne validiteten har jeg prøvd å sikre ved å lese meg opp på annen litteratur, og se på hva slags annen forskning som er gjort på feltet. Det er brukt et relativt lite utvalg i denne oppgaven, noe som vil være med på å svekke den eksterne validiteten. Mine funn i disse to lærebøkene trenger nødvendigvis ikke å være tilfellet i andre lærebøker. Jeg har med bakgrunn i dette tenkt nøye gjennom mitt utvalg av lærebøker.

Mine funn i denne masteroppgaven er ikke generaliserbare, og det har heller ikke vært meningen med oppgaven. Men mine funn er overførbare. Hensikten med arbeidet har vært å skape innsikt i hvordan utvalgte lærebøker på ungdomstrinn fremstiller hverdagshinduisme, og mine funn kan være til ettertanke når lærere og elever bruker disse bøkene. Og også i utarbeidelse av senere lærebøker.

4 Analyse

Det er i dette kapittelet oppgavens problemstilling skal besvares, og lærebøkene skal analyseres med teoridelens fakta som bakgrunn og begrunnelse. Først skal jeg se på definisjonen av religion i de to utvalgte lærebøkene, og se hva slags religionsdefinisjon som kommer frem og om hverdagsreligion inkluderes. Denne religionsdefinisjonen vil i drøftingen bli satt i kontekst med resten av analysen, i forhold til begrepet hverdagshinduisme. Religionsdefinisjonene vil bli redegjort hver for seg, og avslutningsvis i avsnittet sammenlignet. Bilder er en naturlig del av lærebøkene og vil bli inkludert i analysen. Jeg har valgt å se på bildene i sammenheng med teksten, og inkludere de i analysen etterhvert som de dukker opp i lærebøkene. Videre vil jeg analysere lærebøkene *Horisonter 9* og *RLE-boka*, med problemstillingen som utgangspunkt. Her vil jeg også inkludere bildene som er brukt, og se hva slags religionsforståelse disse representerer. Jeg har valgt å analysere hverdagshinduisme i to lærebøkene hver for seg, før jeg avslutningsvis oppsummerer dem samlet. Dette gjør det mulig å sammenligne bruken av hverdagshinduisme i de to bøkene. Analysen er senere utgangspunkt for drøftingen som kommer i et eget kapittel.

4.1 Religion i lærebøkene

Læreplanen i kristendom, religion, livssyn og etikk (KRLE) gir rammen for innholdet i opplæringen i faget, og er svært åpen. Dette er kompetanse elevene skal ha tilegnet seg i faget etter ulike trinn. Etter 10. trinn skal elevene blant annet kunne «*samtale om og forklare hva religion er, vise hvordan religion kommer til uttrykk på ulike måter*» (Udir, 2020). Dette er fra den gjeldende læreplanen som vil utgå gradvis fra 01.08.2020. Jeg velger å fokusere på den gamle da det fremdeles er den som er gjeldende, og er utgangspunktet for utformingen av lærebøkene jeg har valgt å ta med i min analyse.

Fordi Gyldendal har utgitt en bok for hvert klassetrinn på ungdomsskolen, har jeg som nevnt i metodekapittelet vært nødt til å inkludere *Horisonter 8* i denne delen av analysen. Boken har ikke de samme forfatterne. Holth er den eneste som har vært med på å skrive begge.

Forfatterne av både *Horisonter 8* og *RLE-boka* har valgt å inkludere definisjonen av religion og livssyn i begynnelsen av boka. Det er lærere og skoler som legger opp undervisningen, og i

hvilken rekkefølge kompetansen skal undervises i. Men som vi så i teorikapittelet i denne avhandlingen, har læreboken vist seg å være svært styrende i forhold til disponering av fagstoff. I dette kapittelet skal jeg se på hvordan de to lærebøkene definerer og fremstiller religion. Jeg vil også se på bildene knyttet til teksten. Jeg vil primært se på hvordan religion defineres, og om hverdagsreligion inkluderes i denne definisjonen, og eventuelt hvordan.

4.1.1 Definisjon av religion i «RLE-boka»

RLE-boka som er en bok beregnet for hele ungdomstrinn starter med kapittelet *Religion, livssyn og etikk*. Bokens forfattere begynner å definere det å være religiøs som «å tro på noe større enn seg selv, noe som gir livet retning og mening» (Wiik & Waale, 2013, s. 9). Videre legger forfatterne til at:

Å tilhøre en religion innebærer ofte bestemte måter å leve på. For eksempel er mange med på forskjellige aktiviteter i kirken, i moskeen, i tempelet og i synagogen. Det er også vanlig å feire religiøse høytider, både hjemme og i det hellige huset. Mange ber eller mediterer. Noen kler seg på en måte som signaliserer at de tilhører en bestemt religion, eller de bruker smykker som religiøse symboler (Wiik & Waale, 2013, s. 9).

Boken legger gjennom denne beskrivelsen fort opp til en forståelse av religion som praksis, og en levemåte. Videre legger de til at «Det er stor variasjon i hvordan medlemmene av en religion utøver sin tro- det vi kaller religiøs praksis». (Wiik & Waale, 2013, s. 9). Igjen nevnes den religiøse praksisen i definisjonen av religion, og hvordan religionen utøves legges fokus på. Avsnittet som handler om *hva religion er?*, er kort. Men det legger opp til et fokus på religion som utøvelse av religiøs praksis gjennom bestemte måter å leve på.

På samme side som religion defineres er det bilde av fem religiøse gjenstander. Det er et bilde av et kors, en lotusblomst, et smykke, lys og buddhastatue og noe som kan se ut som en ring med tegnet OM. De representerer en av religion hver. Bildene i seg selv representerer ikke hverdagshinduisme eller religiøs praksis, men samtidig blir disse religiøse symbolene brukt i hverdagen. Til bildene er det et spørsmål knyttet til hvilke smykker klær og pyntegjenstander elevene kjenner til som har med religion å gjøre (Wiik & Waale, 2013, s. 9). Dette kan være med på å starte en dialog i klasserommet knyttet til religiøse symboler som blir brukt i hverdagen, og i hverdagspraksis. Hvordan bildene blir brukt i undervisningen, handler i stor grad om lærerens undervisningsmetode, men her åpnes det i hvert fall opp for en slik dialog.

Videre i læreboken, under avsnittet *Verdensreligionene*, ramser forfatterne opp fellestrekk for mennesker som hører til en religion. Disse er en felles forståelse av noe som er hellig, troen på liv etter døden, felles tro på en eller flere guder eller en vilje eller kraft, de er med på bestemte handlinger og mange hører til i et felleskap eller i en organisasjon (Wiik & Waale, 2013, s. 10). Det eneste som her kan knyttes til hverdagsreligion er at mennesker som hører til en religion er med på bestemte handlinger. Hvor høytider blir nevnt.

På samme side som fellestrekkene for mennesker som hører til en religion blir nevnt, er det bilde av en bedende kvinne med prikk i pannen. Bildet av kvinnen, som kan se ut som ber til en hinduistisk gud, tar halve siden, men det er ingen forklaring til bildet. Bønn er en sentral del av hverdagen til praktiserende religiøse mennesker, men dette har ikke til nå blitt beskrevet. Så bildet i seg selv representerer hverdagspraksis, men leseren får ingen forklaring på dette. På samme side er det også bilde av to hender, hvor solen ser ut som den hviler i håndflatene. Over bildet er begrepet «hellig» definert. Men heller ikke til dette bildet er det noe videre forklaring på hvorfor dette bildet er plassert her.

Videre i dette kapittelet har forfatterne av læreboken valgt å dele opp religionene etter *religioner fra Midtøsten* og *Østens religioner*. Det første avsnittet som handler om *religioner fra Midtøsten* ramser opp fire likheter mellom jødedom, kristendom og islam. Ingen av disse likhetene handler om religiøs praksis. Det samme gjelder avsnittet om *Østens religioner*, hvor hinduisme og buddhisme blir beskrevet: Det er ingen beskrivelse av religiøs praksis. Det er stor forskjell på hvor mye plass disse to overordnede kategoriene, *Religioner fra Midtøsten* og *Østens religion* har fått. Midtøstens religioner er beskrevet på en hel side, og tre setninger på en andre side, mens Østens religioner kun har fått en halv side. Det er interessant å bemerke seg forskjellen på hvor stor plass disse kategoriene, *Religion fra Midtøsten* og *Østens religioner* har fått. Det er riktignok en religion mer nevnt fra Midtøsten enn det er i Østens religion, men allikevel er forskjellen stor.

Til disse sidene hvor Midtøsten og Østens religioner blir beskrevet er det fem små firkantede bilder som representerer hver sin religion. Bildene har alle et religiøst symbol fra hver sin religion i midten, med dekorasjon rundt. Bildene representerer ikke hverdagreligion, men det er spennende å sammenligne med bildene Gyldendal i *Horisonter 8* har valgt i sin definisjon av religion. Dette kommer jeg tilbake til i oppsummeringen av religiondefinisjonen i de to bøkene.

4.1.2 Definisjon av religion i «Horisonter 8»

Det andre kapittelet i Gyldendal sin bok *Horisonter 8* heter *Religioner og livssyn i dag*, og det er her religion defineres. Kapittelet begynner med to sider om mangfold i Norge, innvandring og spørsmål knyttet til dette. Før boken går over til *Hva er religion, og hva er livssyn?* (Holth & Deschington, 2006, s.28). Det er under denne overskriften religion blir definert.

Forfatterne begynner med å beskrive religion som vanskelig å beskrive kort, men det gjøres et forsøk. Det første forfatterne legger vekt på er de eksistensielle spørsmålene som har vår tilværelse å gjøre. Videre kommer det en kort definisjon på religion: «*Religion er troen på en virkelighet som vi i dagliglivet ikke kan se, høre eller bevege oss i. Hvordan denne andre virkeligheten er, har de forskjellige religionene helt ulike oppfanger om*» (Holth & Deschington, 2006, s.29). Dette er en definisjon som ikke omhandler hverdagslivet i det hele tatt, men kun en virkelighet vi ikke kan se i det daglige.

Videre gjør læreboken et forsøk på å gjøre rede for fellestrekk ved religioner. Punktene som blir beskrevet som tanker som finnes i de fleste religion er: 1) virkeligheten er mer enn vi kan se og høre, 2) det finnes en gud- eller flere, 3) mennesker skal leve i kontakt med det guddommelige og 4) døden er en overgang til en ny tilstand. Alle de fire punktene blir videre utdypet i hver sine avsnitt. Det er først under *Mennesker skal leve i kontakt med det guddommelige* det blir nevnt noe om religiøs praksis. Det står at:

Alle religioner har regler og oppfordringer om hvordan mennesker skal leve. Ofte er disse levereglene samlet i hellige skrifter. Når de troende følger reglene gjennomfører bestemte handlinger, får de kontakt med den guddommelige virkeligheten. I dette fellesskapet finner de en mening med livet (Holth & Deschington, 2006, s.30).

Det nevnes ikke noe spesifikt om hvilke handlinger det er snakk om, men fordi dette er en generell definisjon av religion kan det være hensiktsmessig å inkludere dette under den enkelte religion. Av de fire punktene som er nevnt som fellestrekk er det kun dette avsnittet som sier noe om religiøs praksis, og hverdagsreligion.

På siden hvor de fire fellestrekkene først blir gjort rede for er det bilde av en jente som ber. Jenten som ber befinner seg tilsynelatende i et hellig hus, med andre mennesker i bakgrunnen. Knyttet til bildet er teksten «*Bønn- en personlig kontakt med det guddommelige*» (Holth & Deschington, 2006, s.29-30). Bildet viser en religiøs praksis som finner sted i flere av de store

religionene, om ikke i alle. Teksten som jeg ovenfor gjorde rede for inneholder lite hverdagshinduisme, men dette bilde viser til en viktig religiøs praksis for mange.

Knyttet til teksten om de fire fellestrekkene ved alle religioner, under overskriften *Døden er en overgang til en ny tilstand* er det bilde av sikker som sørger over en i familien som er død. Ved siden av bildet, i marginen, gis leseren informasjon om hva som er avbildet. Det står både at bildet er tatt av sikker som sørger over en i sin familie, og at alle religioner har tanker om døden (Holth & Deschington, 2006, s.30). Teksten knyttet til fellestrekket *døden er en overgang til en ny tilstand* inneholder ingen informasjon om religiøs praksis, men kun informasjon om tanker rundt døden. Bildet, derimot, viser til religiøs praksis knyttet til døden.

Det siste forfatterne av *Horisonter 8* tar opp i delen som handler om religion, er at religionene kommer til uttrykk på flere forskjellige måter. Utrykkene som nevnes er felleskap, handlinger, tro, følelser og bygninger og kunst (Holth & Deschington, 2006, s.31). Til felleskap som uttrykk nevnes det at religion er et felleskap av mennesker. Dette kan knyttes til hverdagen til en hindu. Men det er ikke noe videre forklaring på religiøs praksis. Under punktet handlinger står det skrevet: «*En religion viser seg i levemåter, skikker og tradisjoner, og de troende utfører høytidelige handlinger sammen*» (Holth & Deschington, 2006, s.31). Her får forfatterne frem at religion handler om mer enn dogmatikk, men også religiøs praksis. Og at hverdagen preges av ulike levemåter, skikker, tradisjoner og det å utføre høytidelige handlinger. De andre punktene om hvilke måter religion kommer til uttrykk på inneholder ingen definisjon av religiøs praksis eller hverdagsreligion, men alle punktene påvirker hverdagen til en praktiserende religiøs person på en eller annen måte.

Under disse punktene, nederst på siden, er det bilde av en muslimsk kvinne som feirer avslutningen av ramadan. Det er bilde av en kvinne som maler mønstre på hender og armer til en annen kvinne. Til bildet er det en forklaring på hva som er avbildet, og et spørsmål til leseren om hvilke ulike måter religion viser seg på i bildet. Dette spørsmålet kan åpne for spennende samtaler om ulike måter religion viser seg på, som levemåter og praksis. Men det er avgjørende hvordan bildet blir brukt i undervisningen, og om det i det hele tatt blir brukt. Bildet representerer hverdagsreligion, og en praksis som er viktig for mange muslimer som feirer avslutningen av ramadan.

Før religion defineres i *Horisonter 8*, er det brukt en hel side med bilder fra ulike religioner. Det er fem bilder hvor det Buddhistiske tempelet i Lørenskog, hinduer som feirer en stor fest utenfor tempelet på Ammerud i Oslo, Katolikker i st. Paul Kirke i Bergen under en minnegudstjeneste og bilde av en moske i tøyen er avbildet. I tillegg er en tabell over medlemmer i noen tros- og livssynssamfunn i Norge. To av bildene, katolikker under en minnegudstjeneste og feiringen utenfor tempelet på Ammerud viser religiøs praksis. Disse fem bildene tar en hel side i læreboken, og kommer før religionsdefinisjonen på neste side. Plassering av bilder har, som jeg gjorde rede for i teoridelen, en sentral rolle i forhold til betydningen av dem. Bilder illustrerer ofte det verbalteksten sier, men det er ikke helt tilfellet her. Det er en liten forklaring til bildene, men teksten ved siden av handler om mangfoldet i Norge. Dette henger sammen, men bildene er ikke helt representative i forhold til teksten. Dette kan være uheldig med tanke på elevenes oppfatning av dem. Men bildene kan være viktige for å starte dialog om hverdagsreligion, da to av bildene representerer religiøs praksis.. Igjen handler det om lærerens måte å bruke bildene på, og om de i det hele tatt blir brukt i undervisningen. Det er mye annet som kan bli samtaleemnet ved å se på disse bildene, blant annet arkitektur eller tabellen som er representert nederst på siden.

4.1.3 Oppsummering av religionsdefinisjonen i de to lærebøkene

De to lærebøkene har noe ulik tilnærming til sin definisjon av religion. RLE-boka har i sin definisjon av religion brukt mye plass på religiøs praksis, og at religioner innebærer bestemte måter å leve på. I tillegg til å gjøre rede for at religioner innebærer bestemte måter å leve på, som aktiviteter i deres hellige hus, religiøse høytider, bønn og meditasjon, ulike måter å kle seg på og religiøse symboler nevnes det at det er stor variasjon i hvordan medlemmene av en religion udøver religiøs praksis.

Horisonter 8 derimot velger å starte definisjonen av religionsbegrepet med fokus på de essensielle spørsmålene i livet, og at svarene på disse samler mennesker i fellesskap. Videre velger forfatterne å definere religion kort, ved kun å fokusere på troen på en virkelighet som vi i dagliglivet ikke kan se. Dette er på mange måter en religionsdefinisjon som mangler mange aspekter ved religion. Og den korte religions definisjonen mangler aspekter ved religiøs praksis. Men den er noe hverdagsreligion senere i redegjørelsen for religion.

Begge de to lærebøkene nevner fellestrekk ved alle religioner. Disse punktene er ganske like i begge bøkene. Men *Horisonter 8* inneholder en kort beskrivelse av fellestrekkene, noe forfatterne av *RLE-boka* ikke har brukt plass på. *RLE-boka* har i sin liste over fellestrekk ved mennesker som hører til en religion, inkludert at religiøse personer er med på bestemte handlinger, hvor høytider blir nevnt. *Horisonter 8* har i motsetning til *RLE-boka* kalt dette tanker i de fleste religioner, hvor det kun er i tanken om at menneskene skal leve i kontakt med det gudommelige at hverdagsreligion blir nevnt.

Bildebruken i kapittelet hvor religion blir gjort rede for er noe ulikt i de to lærebøkene. I *Horisonter 8* representerer alle bildene i dette kapittelet hverdagsreligion. Det er tre store bilder av mennesker som praktiserer sin religion, og to mindre. Til alle bildene er det informasjon om hva som er avbildet. Som nevnt ovenfor inneholder ikke selve teksten mye hverdagsreligion, men bildene derimot gir leseren innblikk i religiøs praksis. I *RLE-boka* er det i større grad brukt plass på bilder som representerer religiøse symboler og kunst. Det er kun ett bilde i dette kapittelet som representerer religiøs praksis, det er bildet av kvinnen som ber. Bildet tar halve siden, og er plassert over avsnittet hvor fellestrekkene for mennesker som hører til en religion blir ramset opp, men det er ingen beskrivelse til bildet.

I begrepet hverdagsreligion legger jeg vekt på religiøs praksis, og religion som finner sted i hverdagen. Som jeg ovenfor har poengtert er det ganske store forskjeller i de to lærebøkene. I definisjonen av religion har forfatterne av *RLE-boka* valgt en tilnærming som inkluderer endel religiøs praksis, mens jeg i liten grad finner en slik tilnærming i *Horisonter 8*. Bildebruken er også noe ulik i de to lærebøkene. *Horisonter 8* har flere bilder, hvor de fleste representerer religiøs praksis. Alle bildene har også en rute med informasjon om hva som er avbildet. *RLE-boka* derimot har kun bilder av kun et bilde som representerer religiøs praksis, og det er ingen forklaring til bildet. Kort oppsummert inneholder *RLE-boka* en definisjon av religion som inkluderer hverdagsreligion, til motsetning for *Horisonter 8* hvor selve definisjonen i liten grad inkluderer dette aspektet ved religion. Bildene i *Horisonter 8* derimot inkluderer mer hverdagsreligion enn i *RLE-boka*. *RLE-boka* inneholder kun ett bilde som representerer hverdagshinduisme, til forskjell fra *Horisonter 8* som har fem med beskrivelse.

4.2 Hverdagshinduisme i lærebøkene

Da jeg begynte med formuleringen av problemstilling for denne oppgaven, valgte jeg begrepet hverdagshinduisme med bakgrunn for min interesse for Ammermann sin forståelse av religion. Nancy Ammerman har som tidligere skrevet en svært bred forståelse av religion, men fokuserer på levd religion, og religion som finner sted i hverdagen til religiøse mennesker (se kapittel 2). Dette er også essensen i min bruk av ordet hverdagshinduisme. Men hverdagshinduisme er her videre avgrenset i det at jeg kun ser på religiøs praksis. Videre i dette kapittelet skal jeg analysere de to valgte lærebøkene fremstilling av hverdagshinduisme. Hverdagshinduisme handler om menneskers praksis av religion i hverdagen, i deres hellige hus, i deres hjem, på skolen eller på jobb, eller et helt annet sted. Hinduismen er for mange hinduer et sett av handlinger, en rituell praksis og noe folk gjør (Jacobsen, Hinduisme, 2010). Nettopp derfor er det spennende hvordan dette aspektet ved religionen kommer frem i lærebøkene. Først vil jeg gjøre rede for mine funn av hverdagshinduisme i *RLE-boka*, før jeg gjør rede for mine funn i *Horisonter 9*. Jeg kommer til å inkludere både tekst og bilder i denne analysedelen, da det er interessant å se disse i sammenheng. Mine funn vil være utgangspunkt for drøftingen som er et eget kapittel.

4.2.1 Hverdagshinduisme i «RLE-boka»

Læreboken RLE-boka, som er beregnet for hele ungdomstrinn, inneholder åtte store kapitler. Hinduismen er det sjettede av disse kapitlene, og består av 20 sider. Bokens hinduismekapittel består av tre kapitler, som er hinduismen i praksis, de hellige tekstene og hinduismen i dag og hva hinduer tro på. Før det første underkapittelet/den første hoveddelen er det en side som handler om det religiøse liv i Varanasi, med et stort tilhørende bilde.

Den første siden i kapittelet hinduismen handler om det *religiøse liv i Varanasi ved elva Ganges*. Hele denne siden blir brukt til å skildre hvordan en morgen ved elven Ganges kan se ut, høres og føles. Blant annet står det i teksten at mange mennesker går fra sine hjem og ned til elven for å hilse på sola og nyte dagen ved å dyppe seg i det kalde vannet, og konsentrerer seg om det gudommelige. Teksten inneholder skildringer av religiøs praksis knyttet til denne handlingen, og hvordan hverdagshinduisme finner sted og praktiseres, som for eksempel

De legger fra seg noen av klærne ved elvebredden, går varsomt ut i vannet, vender seg i retning av den rødglødende, oppadstigende sola som akkurat har kommet til syne i horisonten, og som speiler seg som en rød lyssøyle på elva (Wiik & Waale, 2013, s. 285).

Teksten inneholder informasjon om det religiøse praksisen, og skildringer av hvordan de utfører de daglige ritualene. Sitatet ovenfor gir leseren en detaljert beskrivelse av hvordan de utfører praksisen. Videre forklares det at de resiterer mantraer mens de står i vannet, og at de tar vann i håndflatene som de drikker noen slurker av. De dukker hodet under vann tre ganger, før de går på lang og kler på seg (Wiik & Waale, 2013, s. 285). Siden inneholder med andre ord detaljerte beskrivelser av hverdagshinduisme. Til teksten er det et spørsmål, som er plassert i sidemargen: «*Hva kan du fortelle om hinduismen?*» (Wiik & Waale, 2013, s. 285). Fordi dette spørsmålet er plassert ved siden av denne teksten som ganske detaljert beskriver hverdagshinduisme, og praksis for hinduer som oppholder seg ved Ganges, vil det kanskje åpne for en dialog knyttet til religiøs praksis i hinduismen.

Sammen med den beskrivende teksten om det religiøse livet ved elven Ganges, er det et stort bilde av mennesker som bader og oppholder seg ved elven. Det er ikke noen konkret beskrivelse av bildet, men det er ganske opplagt at det hører til teksten på den andre siden da det som er skrevet om er avbildet. Teksten inneholder som skrevet skildringer av religiøs praksis, noe bildet er med på å aktualisere. Sitatet ovenfor beskriver hvordan menneskene gjør sine daglige rutiner ved elven Ganges, noe som billedlig blir fremstilt. På bildet er det mennesker som har tatt av noen klær, og lagt disse ved elvebredden. Det ser også ut som det er en kvinne som har vann i håndflatene, som hun drikker noen slurker av. Bildet representerer på lik linje som teksten, hverdagshinduisme og hvordan de religiøse handlingene gjennomføres.

4.2.1.1 Hinduisme i praksis

Det første kapittelet er *hinduisme i praksis*. Dette kapittelet inneholder flere mindre overskrifter, og består i sin helhet av ni sider med både tekst og bilder. Det er i begynnelsen av kapittelet en blå firkant med punkter elevene skal lære i dette kapitelet. Bland annet står det her at elevene skal lære om viktige høytider, hinduismens stilling i Norge, tempelets betydning for norske hinduer, hinduismens templer og hellige steder, hvordan hinduer praktiserer sin religion i Norge og om kunst. I forhold til praksis vil høytidene, templer og hellige steder være interessant, da det her spesielt foregår religiøse handlinger. Og ikke minst punktet hvor det står at leseren også skal lære om hvordan hinduer praktiserer sin religion i Norge.

Kapittelet begynner med å definere en hindu som «*en som har tilknytning til hinduismen, og som praktiserer hinduismen*» (Wiik & Waale, 2013, s. 286). Videre skriver forfatterne at de

fleste hinduer har lært om sin religion fra familien, at de tror på de hellige tekstene Veda og at troen på en eller flere guder er sentralt. Det er til å begynne med en klar tanke om at hinduismen er knyttet til religiøs praksis, noe som legger opp en forventning om at kapittelet vil inneholde endel av dette aspektet ved religionen. Men det er i dette avsnittet ikke noe videre forklaring.

Videre blir de viktigste trekkene i hinduismen nevnt kort. Det er gudene, Vedatekstene og tanken om samsara og moksha som blir nevnt som fellestrekk ved det læreboken kaller den svært mangfoldige religionen hinduisme. Begrepene er tett knyttet til religiøs praksis, men i dette avsnittet blir de kun nevnt som fellestrekk. Forfatterne av læreboken har valgt å komme tilbake til disse begrepene senere i boken, under overskriften *menneskesyn i hinduismen*, som er en del av kapittelet *hva hinduer tror på* (Wiik & Waale, 2013, s. 303). Hvorfor forfatterne har gjort dette valget er vanskelig å si, men en kan jo tenke seg at det har å gjøre med at det finnes store variasjoner i skikker og hverdagspraksis, og dette kapittelet handler tilsynelatende om det viktigste for alle hinduer. Men det er uansett klart at religiøs praksis ikke inkluderes i de viktigste trekkene i hinduismen som her blir nevnt.

Under teksten om de viktigste trekkene i hinduismen er det bilde av en mann og en kvinne. Kvinnen har sjal på hode og prikk i pannen, og mannen holder noe som ser ut som lys i hendene. I bakgrunnen er det en hinduistisk gudestatue?, men denne er svært uklar, og fokuset er på disse to menneskene. Til bildet er det ingen forklaring, annet enn en blå firkant ved siden av bildet hvor det står at hinder kan ha forskjellige hovedguder. Hva bildet representerer er noe uklart, men det kan se ut som de tilber sin gud, noe som også kan forklares ut ifra teksten i marginen. Teksten ovenfor knyttet til fellestrekkene for de fleste hinduer inneholder som nevnt ingen hverdagshinduisme, men bildet derimot representerer hverdagshinduisme da det er to mennesker som utfører noe som ser ut til å være tilbedelse av sin gud.

Læreboken nevnte i definisjonen av en hindu at de fleste vokser opp i hinduistiske familier, og at det er her de lærer mye om sin religion. Boken har brukt en halv side på å gjøre rede for religiøs praksis som skjer i hjemmet, såkalt Puja. Dette er under overskriften *Hinduisme i hjemmet* (Wiik & Waale, 2013, s. 287). Det er blant annet en beskrivelse av at det er satt av en krok eller et skap i et rom der de har et lite alter, hvor bilder og små statuer har fått plass. Leseren får også et innblikk i hvordan dette tilbedelsesritualet, puja kan forekomme. «*Her tenner de lys, ofrer blomster og vann og synger og ber til alle gudene på alteret*» (Wiik &

Waale, 2013, s. 287). Det står også at kvinnen har ansvaret for denne handlingen, og at hjemmet er et viktig sted for opplæring i fortellinger om gudene. Men også templet blir nevnt som viktig i opplæringen av barna, innenfor hinduismen. Avsnittet gir leseren et innblikk i den religiøse praksisen puja. Det er brukt plass både på å forklare at det finner sted i hjemmet, men det er også som sitert ovenfor beskrivelse av hvordan ritualet utføres. Ved siden av dette avsnittet, om hinduisme i hjemmet er det i marginen et spørsmål. «hvorfør tror du det er viktig at barn er aktive i høytidsfeiringen?» (Wiik & Waale, 2013, s. 287). Spørsmålet legger opp til en forståelse av at barns aktivitet i høytidsfeiringen er viktig, og dette er knyttet til den religiøse praksisen. Under spørsmålet er det en informasjonsrute som forteller at mange hinduer er vegetarianere, med en forklaring på hva det er og at det ikke er et krav (Wiik & Waale, 2013, s. 287). Også denne informasjonsruten forteller noe om hverdagen til en hindu, og vegetarisme som sentral praksis for noen hinduer. Det meste av denne halve siden inneholder informasjon om hverdagshinduisme.

Til denne teksten er det bilde av en kvinne som utfører puja i hjemmet. Bildet representerer den verbale teksten, og under bildet står det «*puja i hjemmet*» (Wiik & Waale, 2013, s. 287). Teksten som beskrevet ovenfor inneholder informasjon både om at puja er en seremoni eller tilbedelsesritualet som finner sted i hjemmet, og en beskrivelse av hvordan praksisen utføres. Og det er nettopp dette bildet viser, hvordan den religiøse praksisen utføres. Dette gir et inntrykk av at puja er en viktig religiøs praksis. Under teksten er det bilde av tre guder, med en forklaring på hvilke guder som er representert. Det er gudestatuer, og de er ikke knyttet til teksten på en annen måte enn at tilbedelse av gudestatuen er nevnt.

Høytider har en sentral plass i de fleste religioner, og ofte tett knyttet opp til både praksis og tro. Det neste avsnittet i delen om hinduisme i praksis handler om høytider i hinduismen, og behandler de tre høytidene som forfatterne betrakter som de mest sentrale, Navratri, Divali og Holi. Før disse tre høytidene blir gjort rede for under hver sin overskrift, er det litt informasjon generelt om høytider i hinduismen. Her står det blant annet at det er mange både høytider og fester, at noen er knyttet til årstider og andre til guder, at noen høytider feires av alle mens andre bare feires av noen (Wiik & Waale, 2013, s. 287). Navratri som er den første festen som blir nevnt, er til ære for gudinnen. Avsnittet inneholder lite informasjon om selve feiringen, annet enn at den foregår i ni dager og netter, at det er geografiske forskjeller og at felles for de alle er at det gode vinner over det onde. Det eneste som beskriver selve praksisen, hvordan den feires

er at det i Nord-India oppføres skuespill. Hvor skuespillets handling videre blir forklart. Divali som er en lysfest blir så beskrevet i et eget avsnitt. Også her får leseren informasjon om hva som feires, men lite om hvordan. Den eneste som står i dette avsnittet er at de vasker husene sine og pynter dem med lys, og at alle får nye klær og pynter seg (Wiik & Waale, 2013, s. 288). Holi som er den siste av høytidene som blir gjort rede for, inneholder noe mer informasjon om hvordan feiringen foregår. Blant annet står det i teksten at folk tenner store bål, og at dagen etter leker alle med å sprute farget vann på hverandre (Wiik & Waale, 2013, s. 289). Avsnittet om høytiden Holi er det korteste av de tre avsnittene, men er avsnittet hvor leseren får mest innblikk i hvordan den religiøse feiringen foregår. Selv om det er avsnittet med mest informasjon om hvordan feiringen forekommer, er det ikke mye informasjon leseren får. Religiøse høytider er forbudt med praksis, og det er som regel feiringer knyttet til dem. Forfatterne av denne læreboken har brukt plass på å forklare hvorfor disse høytidene blir feiret, men lite på hvordan de feires. Dette gjør at hverdagshinduisme og praksis ikke oppleves som så viktig.

Til teksten om høytidene er det flere bilder. På den første siden, hvor høytidene generelt blir gjort rede for er det bilde av tre barn som er pyntet. Til bildet er det en forklarende rute hvor det står at barna er pyntet til høytidsfeiring i tempelet på Slemmestad. Bildet supplerer teksten med noe informasjon om hvordan feiringen forekommer, noe som mangler i selve teksten. I tilknytning teksten om høytidene er det også bilde av guden Durga, og kvinner som tenner lys i templet på Slemmestad. Bildet av de tre kvinnene som tenner lys i tempelet på Slemmestad for å feire divali tilfører teksten knyttet til høytiden mer informasjon om hvordan feiringen gjennomføres. I teksten står det skrevet at de pynter og tenner lys i husene sine, men bildet viser at dette finner sted også i tempelet. Bildet er plassert under teksten om lysfesten Divali, og representerer hverdagshinduisme. Det siste bildet som er knyttet til redegjørelsen av høytidene er av to menn med masse farge i ansiktet. Til bildet er det en beskrivelse av at det er to unge menn som ha malt seg for å feire holi. Igjen tilfører bildet teksten informasjon om hvordan høytiden blir feiret. I teksten knyttet til Holi står det at alle dagen etter feiringen leker med å sprute farget vann på hverandre, om det er dette bildet representerer eller om bildet representerer selve feiringen er noe uklart. Men bildet representerer religiøs praksis, og gir informasjon om hvordan mennesker feirer høytiden holi.

Hinduismen i Norge er neste avsnitt, og her er det blant annet skrevet om innvandring av hinduer til Norge, hvor disse menneskene kommer fra og kort om hindutemplene i Norge. Avsnittet inneholder altså mye fakta som ikke er knyttet til religiøs praksis. Men i forbindelse med informasjonen om hindutemplene i Norge står det at hinduene ofte samles her hver 14 dag, og til alle høytidsfeiringer. I tillegg står det at det i flere sammenhenger oppfordres til at barn er aktive i puja, eller i den religiøse lovsangen (Wiik & Waale, 2013, s. 291). Avsnittet inneholder altså ingen informasjon om hvordan disse religiøse praksisene utføres, men leseren får et innblikk i at det foregår religiøs praksis i tempelet i Norge.

Til avsnittet om hinduismen i Norge er det et bilde fra tempelet på Ammerud. På bildet er det mennesker som tilber hovedguden Murugan. Til bildet er det forklart at dette er Norges største tempel, informasjon om presten og hovedguden. Men ingen informasjon om den religiøse praksisen som finner sted på bildet. Bildet viser leseren hvordan tilbedelse av gudene i tempelet kan forekomme, men uten en forklaring kan det være vanskelig å oppfatte hva som skjer. En slik beskrivelse mangler også i selve teksten. Om en har vært så heldig å få besøke et hinduistisk tempel, og være delaktig i en gudstjeneste vet en at det er en rekke religiøse handlinger som finner sted, og det var mye informasjon som kunne blitt gitt til dette bildet. Men bildet i seg selv representerer hvordan hinduer praktiserer sin religion i tempelet, noe selve teksten og teksten til bildet manglet.

Videre forsetter kapittelet med informasjon om hinduistisk arkitektur. Avsnittet inneholder mye informasjon om tempelets arkitektur og litt om bakgrunnen for denne arkitekturen. Det står også at det viktigste for de troende som besøker tempelet, er å se og bli sett av gudene de tilber. Men det er ikke noe videre forklaring på hvordan en som troende ser og blir sett av gudene. Videre står det at tempelet alltid er åpent, og at mennesker kommer hit for å gjennomføre puja (Wiik & Waale, 2013, s. 292). Puja er en religiøs praksis for å se eller bli sett av gudene, men dette kommer ikke tydelig frem i teksten. I dette avsnittet blir det heller ikke beskrevet hvordan puja gjennomføres i tempelet. Det har tidligere blitt beskrevet som en religiøs praksis i hjemmet, men har ikke fått en videre forklaring her. Videre i teksten om hinduistisk arkitektur står det at alle må ta av seg skoene før de går inn i tempelet, uten en forklaring på hvorfor. Leseren får et innblikk i hvordan det er å besøke tempelet i form av tilbedelse og at de tar av seg på beina. Til avsnittet er det to bilder av templer fra utsiden, og en tegning av hvordan et tempel kan se ut på innsiden.

De siste avsnittet i dette kapitlet er *hellige steder i hinduismen, og kunst i hinduismen*. Teksten knyttet til hellige steder begynner med India som et land med mange templer, og at det i India er mange hellige steder. Til dette er det en forklaring på hvorfor disse stedene er hellige. Videre står det at det er knyttet en gudommelig kraft til de hellige stedene, og at ved å besøke og tilbede guddommer på disse stedene gir religiøs fortjeneste (Wiik & Waale, 2013, s. 293). Avsnittet beskriver altså at det forekommer religiøs praksis i form av tilbedelse, og bare det å være på disse stedene. Men det finnes ingen forklaring på hva slags praksis som finner sted, og hvordan hinduer tilber gudene eller oppfører seg knyttet til stedene.

Til teksten om hellige steder er det bilde av masse mennesker som står på en bru, og langs vannkanten. Til bildet er det en forklaring på at dette er fra Kumbha-festivalen. Det står også at mange tror det å bade der elven Ganges, Yamana og den himmelske elven Sarasvati møtes fjerner alle moralske urenheter, og er en vei til frelse (Wiik & Waale, 2013, s. 293). Det kan se ut som det er mennesker som bader litt i bakgrunnen av bildet, men det er noe uklart om det er nettopp dette som skjer på bildet. Men bildet viser religiøs praksis, og supplerer teksten med bilde av hvordan et besøk til hellige steder kan forekomme. Nederst på samme side er det bilde av masse sko. Til bildet står det: «alle må ta av seg skoene før de går inn i et hindutempel» (Wiik & Waale, 2013, s. 293). Dette har blitt skrevet også i teksten om hinduistisk arkitektur. Men representerer hvordan en oppfører seg i et tempel.

Det siste lille avsnittet i dette underkapitlet, før det er sammendrag og oppgaver til underkapitlet, handler om kunst i hinduismen. Kunstens rolle i å gjøre det usynlige synlig, grunnen til gudenes spesielle utseende og at gudebildene er symboler på det åndelige og på et møte mellom det menneskelige og det åndelige blir beskrevet. På grunn av dette står det at: «*Et gudebilde kan derfor bli tilbedt gjennom ulike ofringer og bønn, men også være utgangspunkt for meditasjon*» (Wiik & Waale, 2013, s. 294). Religiøs praksis som tilbedelse som ofring og bønn, og meditasjon blir nevnt som hverdagshinduisme knyttet til kunsten. Men det er ingen forklaring på hvordan dette gjennomføres. Til teksten er det et bilde av noe som ser ut som utsiden av et tempel.

4.2.1.2 De hellige tekstene og hinduismen i dag

Det neste kapitlet i boken er *de hellige tekstene og hinduismen i dag*. Kapitlet begynner som det første kapitlet med en oversikt over hva elevene skal lære i denne delen av læreboken. Her står det blant annet at elevene skal lære om noen av de hellige skriftene, delta i samtaler om hinduistisk skriftradisjon og gi en oversikt over mangfoldet i hinduismen.

Det første avsnittet handler om de hellige skriftene, både de åpenbarte og de menneskeskaptene tekstene. Siden inneholder kun ren fakta om tekstene. I sidemargen er det blant annet en forklaring på hva et ritual er. «*Et ritual er en handling som blir utført på samme måte fra gang til gang*» (Wiik & Waale, 2013, s. 295). Ritualer handler om religiøs praksis, men denne forklaringen har ingen ting med selve teksten å gjøre.

På neste side forklares Gita, som er en del av tekstene i hinduismen. Det er en forklaring på tekstens innhold, og at fortellingen av mange hinduer blir brukt som en begrunnelse for å følge sin plikt. Det står også at det viktigste ved teksten er læren om frelse gjennom kjærlighetens vei (Wiik & Waale, 2013, s. 296). Både tekstens betydning i forhold til å følge sin plikt og læren om frelse har noe med hverdagen til hinduer å gjøre, og også kanskje knyttet til religiøs praksis. Men det blir ikke beskrevet noe mer i dette avsnittet om hva sin plikt er, eller læren om frelse. Til teksten er det et spørsmål i marginen, som stiller leseren spørsmålet om hvilke situasjoner en kan tenke seg at mennesker må gjøre noe av plikt (Wiik & Waale, 2013, s. 297). Spørsmålet kan åpne for samtale knyttet til hverdagspraksis. Senere i læreboken er det et avsnitt om å følge sin plikt i hinduismen. Til dette avsnittet er det kun bilder av hinduistiske guder, i form av kunst og skulpturer.

Kapitlets neste avsnitt handler om hinduismens utbredelsen. Avsnittet inneholder mye praktisk informasjon om hinduismen, blant annet om de første spor av religionen, at det er en religion med mange retninger, antall hinduer i verden. Men ingen informasjon knyttet til religiøs praksis. Til avsnittet er det et kart som viser hvor mange hinduer det er i noen av de forskjellige landene i verden.

Innenfor hinduismen er det mange forskjellige retninger, men tre hovedretninger som boken har valgt å videre utdype. Disse er Vishnusismen, Shivaismen og Shaktismen. Forfatterne av læreboken har valgt å bruke nesten fire sider på informasjon om retningene, og bilder til dette. Det er til å begynne med en kort del hvor det fortelles generelt om mangfoldet i hinduismen,

før Vishnuismen blir beskrevet i et eget. Avsnittet inneholder mye informasjon om retningen, men at en hovedgud tilbes knyttet til praksis. Sivaismen begynner på samme måte med informasjon om retningen og gudene. Her står det at Shiva, som er hovedgud er asket og yogi. Yoga er en viktig religiøs praksis i hinduismen, og det er en liten forklaring på hva det er i dette avsnittet.

Yoga har mange betydninger. Blant annet er yoga en kombinasjon av meditasjon, bestemte kroppsstillinger og pusteteknikker som brukes for å nå innsikt i hva livet egentlig er. Som asket har Shiva trukket seg vekk fra familien og denne verden og lever på utsiden av samfunnet. Mange asketiske retninger dyrker Shiva (Wiik & Waale, 2013, s. 299).

Yoga er en hverdagspraksis for mange hinduer, og denne beskrivelsen inneholder informasjon om hvordan det utføres og hva det er. Hvordan det utføres i form av at det er ulike kroppsstillinger og pusteteknikker. Askese kommer også frem i dette avsnittet som en del av noen hinduers hverdag. I marginen er det en beskrivelse av hva en asket er, altså en som har trukket seg tilbake fra det vanlige livet og lever enkelt (Wiik & Waale, 2013, s. 299). Avsnittet legger altså frem informasjon om hverdagspraksis i form av yoga og askese, og sier noe om hvordan både yoga og askese gjennomføres.

Den siste retningen som blir gjort rede for er Shaktisme. Det er til dette avsnittet informasjon om hovedgud, gudene knyttet til retningen og antallet hinduer som tilhører denne religionen. Bildene knyttet til mangfoldet i hinduismen og de tre hovedretningene er av gudestatuer, og et bilde av hendene til et menneske som holder et fat med blomster. Det er en liten forklaring til bildene av gudene, med hvem statuen er men til bilde av et fat med blomster som blir holdt er det ingen forklaring.

4.2.1.3 Hva hinduer tror på

Det neste kapitlet i boken er *Hva hinduer tror på*. Også her er det en liten rute med punkter leseren skal lære i dette kapitlet. Her står det etter at du har arbeidet med kapitlet skal du kunne forklare gudsbegrep og menneskesyn i hinduismen, forklare frelse, det onde og livet etter døden, fortelle om bønn og overgangsritualer i hinduismen (Wiik & Waale, 2013, s. 302). Tro og praksis henger ofte tett sammen, og det er derfor interessant å se hvor mye plass det er brukt på hverdagshinduisme. Dette er det siste kapitlet i delen som handler om hinduisme, og består av åtte sider med tekst, bilder og oppgaver.

Det første som blir beskrevet i kapittelet er hinduismens syn på historien og tiden. Avsnittet begynner med å gjøre rede for den sirkulære oppfatningen av tiden og verden. Videre blir det beskrevet at universitet blir skapt og eksisterer i en lang periode før det blir ødelagt, og at dette gjentar seg i det uendelige. Så står dett:

for de fleste hinduer er religionen først og fremst en del av det praktiske dagliglivet. Ofring i templet og i hjemmet og alle høytidene og festene preger livet. Fordi det er et så stor mangfold og så mange retninger innenfor hinduismen, er det vanskelig å sammenfatte hva hinduer tror på (Wiik & Waale, 2013, s. 302)

Forfatterne av boken legger et stort fokus på hverdagspraksis som viktig i hinduer sitt liv. Det er også en beskrivelse av hva denne hverdagspraksisen innebærer, ofring i tempelet og i hjemmet og alle høytider og festene. Avsnittet legger opp til en forventning om at denne viktige siden ved hinduismen får en sentral plass videre i kapittelet.

Gudene i hinduismen blir videre beskrevet. Avsnittet inneholder informasjon om den altomfattende kraften Brahman, de mange gudene og at det er både en mannlig og en kvinnelig side ved gudene. Til denne teksten er det bilde av tre hinduistiske guder, hvor det ved siden av er en beskrivelse av hvem de er. Det er også bilde av en mann som vasker føttene til sin kone. Til bildet står det at dette er en rituell handling for å vise sin kone respekt (Wiik & Waale, 2013, s. 303). Bildet representerer religiøs praksis, og det er en beskrivelse av hva som skjer på bildet.

Under overskriften *menneskesyn i hinduismen*, velger forfatterne av læreboken å komme tilbake til begrepene Samsara, Karma, Dharma, de fire klasser og det å følge sine plikter som tidligere har blitt nevnt i boken (Wiik & Waale, 2013, s. 303). Alle begrepene blir beskrevet og forklart i egne avsnitt. Det første som er samsara beskriver den uendelige rekken av gjenfødsler, og mennesket som består av sjel og kropp. Karma som er knyttet til menneskets handlinger blir videre forklart. Avsnittet beskriver at gode handlinger fører til gode gjenfødsler, mens onde fører til dårlige gjenfødsler. Og at «*Mennesker har en fri vilje til å gjøre gode eller dårlige handlinger*» (Wiik & Waale, 2013, s. 303). Det er ikke noe beskrivelse på hva disse gode eller dårlige handlingene er, men dette er en del av hverdagslivet til hinduer.

Dharma er et annet viktig begrep i hinduismen, som har fått et eget avsnitt. Det er den hellige verdensorden. «*Menneskets plikter er knyttet til livsstadiet det er i, og den klassen det*

tilhører» (Wiik & Waale, 2013, s. 304). Det står videre at livsstadiene blir behandlet senere i boken. Men Dharma er altså knyttet til plikter, som må ha noe med hverdagspraksis.

Før dette avsnittet om Dharma er det bilde av tre kvinner med det Indiske flagget malt i ansiktet. Til bildet er det en forklaring på at kvinnen er hinduer og feirer Indias frigjøringsdag. Teksten beskriver ikke denne praksisen, men bildet gir en forklaring på at den feires og noe om hvordan i form av at de maler flagg i ansiktet.

De fire klassene er det neste som har fått et eget avsnitt i denne delen av læreboken. Det står at samfunnet er delt inn i fire klasser, og at menneskene som tilhører disse klassene har hatt og har bestemte plikter. Det skrives også at de som faller utenfor dette systemet kalles daliter. Disse menneskene er ofte fattige og er undertrykte. Det står i avsnittet at diskriminering på grunn av kaste er forbudt med lov i India, men at det fremdeles forekommer (Wiik & Waale, 2013, s. 304). Det står at menneskene har bestemte plikter, men uten noen forklaring på hva disse pliktene innebærer. Det er altså forklart at dette er en vanlig praksis, men det står ikke noe om hvordan det praktiseres.

Det neste avsnittet heter *å følge sine plikter*, og dette er det siste av avsnittene som handler om menneskesyn. Første setning begynner med å gjøre rede for hva det innebærer å følge sine plikter. «*Å følge pliktene sine og utføre handlinger som gir god karma, er sentralt for hvordan mennesker skal handle mot hverandre*» (Wiik & Waale, 2013, s. 304). Videre er det en beskrivelse av at disse pliktene ikke skal gjøres ut fra egoisme, at ikkevold også er et viktig prinsipp og at det fra gammelt av er vanlig at mannen har mest og si ovenfor kvinnen. Kapittelet beskriver praksiser knyttet til hverdagslivet, både at en følger sine plikter, ikkevold og en naturlig rolle hvor mannen har mest å si. Det er et kort avsnitt, men hverdagshinduisme inkluderes. Både i forhold til hva pliktene innebærer, og noe om hvordan de utføres. Ved siden av teksten er det bilde av Mahatma Gandhi, med en informasjonsrute under. Her står det at Gandhi hadde ikkevold som et sentralt prinsipp for å gjøre India selvstendig, noe som også er gjelden i dag.

Lærebokens neste avsnitt handler om synet på frelse og livet etter døden. Her er blant annet begrepet Moksha og de tre veiene til frelse beskrevet under hver sine overskrifter. De tre veiene til frelse, handlingens vei, erkjennelsens vei og hengivelsens vei har alle noe med hverdagslivet til hinduer å gjøre. Handlingens vei som er den første som blir beskrevet, og her

står det at: *«handlingens vei betyr at mennesket utfører pliktene sine ut fra kasse og ut fra det stadiet i livet de befinner seg på»* (Wiik & Waale, 2013, s. 305). Videre står det at pliktene gjelder både religiøse plikter og plikter i forhold til mennesker og samfunn, og at de skal utføres uten tanke på egen fortjeneste (Wiik & Waale, 2013, s. 305). Det er ingen eksempler på hva disse pliktene kan være, eller hvordan de gjennomføres annet en uten tanke på egen fortjeneste. Erkjennelsens vei er den andre veien til frelse som blir beskrevet. Ofte er det asketer som følger denne veien, og det handler om erkjenne virkeligheten slik den er. Her får leseren vite at det gjennomføres ved veiledning fra en guru i studier av hellige tekster, meditasjon, yoga og askese (Wiik & Waale, 2013, s. 306). Hengivelsens vei er den siste veien som blir beskrevet, og har som mål å komme til gud. Her beskrives det: *«Gjennom kjærlighet til og tilbedelse av en personlig gud kan alle oppnå frelse»* (Wiik & Waale, 2013, s. 306). Her får leseren vite også hvordan dette gjennomføres. Til denne teksten som handler om syn på frelse og livet etter døden er det bilde av en gutt som ber, og en kremasjon av hindu på Bali. Bildet av kremasjon har beskrivende tekst, noe bildet av gutten mangler. Begge bildene viser religiøs praksis, og hvordan det gjøres.

Bønn og tilbedelse har flere ganger vært nevnt i boken tidligere, men det har nå fått et eget avsnitt. Her står det at det er flere forskjellige former for bønn til gudene, prestene ofte har ansvar for å si frem bestemte bønner i forbindelse med ulike ritualer. Mantra nevnes så som en form for bønn, med en beskrivelse av hva det er, og eksempler på hva det er og hvordan de utales og hvordan de blir utført. *«Mantraene blir gjentatt flere ganger, og det er viktig å prøve å konsentrere seg om Gud når det sies fram»* (Wiik & Waale, 2013, s. 307). Dette er en beskrivelse av hvordan de gjennomføres. Religiøs sang og personlig bønn blir også nevnt. Begge inneholder beskrivelse av hva det er og hvordan det gjennomføres. Hele avsnittet beskriver hverdagshinduisme, og det er også beskrivelse av hvordan disse religiøse handlingene gjennomføres.

Det siste læreboken tar for seg er overgangsritualene i hinduismen, fødsel, ekteskap og begravelse. Dette er hverdagsreligion. Det første som blir beskrevet er fødsel, og avsnittet inneholder hvordan dette gjennomføres. *«Ved fødsel ofres det smør til ilden. Barnet får en liten klump med smør og honning, og det blir resitert ulike mantraer»* (Wiik & Waale, 2013, s. 307). Dette er beskrivelse av en religiøs handling, og hvordan den gjennomføres. Avsnittet

om ekteskap som er det neste, er det overgangsritualet som har fått størst plass. Det er en beskrivelse av hva det er, hva det innebærer og hvordan det gjennomføres.

Til selve bryllupet er det en rekke seremonier. Disse kan deles i tre hoveddeler. I første del er det ritualer om handler om at foreldrene til bruden gir henne bort til brudgommen. Andre del er en hellig ildsermoni der brud og brudgom lover å være trofaste mot hverandre. En viktig del av denne seremonien er når brudeparets klær blir knyttet sammen i en ekteskapsknote og paret skal gå syv skritt i retning mot nord (Wiik & Waale, 2013, s. 308).

Avsnittet forsetter med beskrivelse av gjennomføring av selve bryllupet, og informasjon om skilsmisse. Som avsnittet viser er det masse informasjon om religiøs praksis, og hvordan dette gjennomføres.

Begravelse er det siste avsnittet knyttet til overgangsritualer. Her er det også beskrivelse av hvordan de praktiserer stell av den døde og kremasjon. Også dette avsnittet, som de to andre inneholder religiøs praksis og beskrivelse av hvordan det gjennomføres. Overgangsritualer er religiøse praksiser, men at boken også inneholder beskrivelse av hvordan de gjennomføres er interessant.

Til teksten om overgangsritualer er det bilde av et nyfødt barn som blir velsignet i tempelet, et par som skal gifte seg og kremasjon i India. Alle representerer religiøs praksis og hvordan det gjennomføres. Til alle bildene er det en liten informasjonsrute.

Avslutningsvis i læreboken er det et kort sammendrag, og oppgaver til kapittelet. Dette har jeg valgt å ikke inkludere i analysen. Etter analysen av hverdagshinduisme i *Horisonter 9* vi jeg drøfte mine funn, og sammenligne funnene fra denne læreboken med mine funn i *Horisonter 9*.

4.2.2. Hverdagshinduisme i «Horisonter 9»

Læreboken *horisonter 9* består av åtte kapitler, hvor hinduismen er det første. Kapittelet inneholder seks kapitler som er *hva vil det si å være hindu og viktige hendelser i hinduismen*. Videre er det to innblikk kapitler som er *arkitektur, kunst og musikk* og *mangfold i hinduismen*. Innholdet i innblikk kapitlene er ifølge Gyldendal sin hjemmeside egnet til fordypning (Gyldendal, 2020). De to siste kapitlene er *sammendrag* og *kapitteloppgaver*. Jeg har videre valgt å analysere hvert kapittel under egne overskrifter, med unntak av det siste kapittelet med oppgaver som ikke er en del av analysen.

Kapittelet hinduismen begynner med en oversikt over punkter elevene skal lære om i dette kapittelet, i tillegg til en beskrivelse av en morgen ved elven Ganges. Teksten beskriver hvordan flere hundre troende hinduer kommer til elven Ganges for å ta sine hellige bad, og for å tilbe både Ganges og Shiva. Det står at det er yrende liv langs elven hele dagen. Teksten beskriver også hvordan tilbedelse ved elven kan forekomme. «*Prestene utfører forskjellige ritualer med bruk av ild, og hinduene tenner lys som de setter på elva. Lysene føres med strømmen, og hele Ganges skinner som et teppe av levende lys*» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 7) Avsnittet inneholder informasjon om hverdagsreligion, og viktig religiøs praksis for mange hinduer. I tillegg er det en beskrivelse av hvordan noen av disse ritualene kan utføres ved elven Ganges.

Ved siden av dette avsnittet som beskriver hverdagslivet ved elven Ganges er det et stort bilde. Hovedfokuset i bildet er på en mann som står i elven og ber. I bakgrunnen er det masse mennesker som blant annet fyller noen dunker med vann, fyller hendene med vann og ber. Bildet representerer det teksten beskriver, og den viser hvordan den religiøse praksisen kan forekomme ved elven Ganges.

4.2.2.1. Hva vil det si å være hindu?

Hva vil det si å være hindu er det første underkapittelet i kapittelet om hinduismen. Kapittelet begynner med et avsnitt med fakta om religionen. Her er det fakta om religions røtter, begrepet hindu, India og religions forståelse. I selve teksten er begrepet hindu kun forklart med antall i verden, hvor de fleste bor og at det er et gammelt begrep. I marginen derimot har forfatterne beskrevet en «hindu- en som tilhører hinduismen (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 8). Boken legger ikke noe fokus på religionen som praksis i noen av disse definisjonene. Til denne siden er det utdrag fra et kart, i området India og omegn. Til dette kartet er det en forklaring på at India er et hellig område, og at det i den nordlige delen av India ligger det mange pilgrimsteder langs elven Ganges. Videre står det at noen av stedsnavnene som er nevnt i kapittelet er å finne på dette kartet (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 8). Pilgrimsferd er en del av den religiøse praksis, men verken teksten eller bildet sier noe mer om det eller annen religiøs praksis.

Videre går forfatteren over på hva hinduer tror på, og det som blir betegnet som fellestrekk som binder hinduismen sammen. Her blir begrepene Dharma, Samsara, Karma og Moksha forklart

i egne avsnitt. Dharma er det første begrepet som blir beskrevet. Her inkluderes hverdagspraksis i form av at mennesker må følge sine plikter for at verdensordenen ikke skal bli ødelagt (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 9). Men det står ikke noe om hvordan menneskene gjør dette. Samsara som er det neste begrepet inneholder også en kort redegjørelse av hva begrepet innebærer, og at mennesker blir brent på bål når de dør. Karma handler om at alt menneske gjør mens de lever har konsekvenser for deres neste liv, og at alle levende vesner har en evig sjel. Dette påvirker hverdagen til hinduer, gjennom at de må strebe etter å gjøre det gode. Hva dette gode innebærer er det ingen videre forklaring på. Karma og samsara henger sammen, og utgjør noe som påvirker hverdagen og hverdagspraksis til praktiserende hinduer.

Mokhsa er det siste av disse fellestrekkene i hinduismen. Også dette påvirker hverdagen til hinduer, da det dreier seg om å unngå å bli født på nytt. Hvordan dette gjøres beskrives slik: *«Det finnes flere måter å nå moksha på, men den vanligste er å tilbe en gud eller gudinne. Hinduer kan også bryte ut av gjenfødslene ved å dø i den hellige byen Varanasi»* (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 10). Avsnittet beskriver hva moksha er, og hvordan dette påvirker hverdagspraksisen til hinduer, nettopp ved å tilbe en gud eller gudinne, eller dø i den hellige byen Varanasi.

Til disse fellestrekkene er det kun ett bilde. Det er en tegning av en sirkel som symboliserer den sirkulære forståelsen av livet til en hindu, det finnes ingen begynnelse eller slutt. Bildet i seg selv representerer ikke levd religion, men som teksten viser påvirker dette hverdagen.

Videre går læreboken over til det å være hindu i dagliglivet. Det legges et fokus over på hinduismen som også en levemåte, med blant annet religiøse ritualer og familien som sentral. Storfamilier blir nevnt som vanlig særlig i India. Og at det til disse storfamilien er knyttet ulike plikter og gjøremål. Forfatterne understreker at

å være hindu er både en tro og en levemåte, og helt fra barn er små, lærer foreldrene dem om hinduismen. De forteller historier om gudene, og de tar dem gjerne med når de skal gjøre sine religiøse ritualer, enten det er hjemme eller i tempelet (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 11).

I sitatet ovenfor legges det fokus på levemåte, og det nevnes hvordan dette kan gjennomføres. Også i det følgende sitatet blir familien beskrevet som viktig i en hindus liv, men også praksis og hvordan dette gjennomføres.

Barn blir oppdratt til å ha respekt for de eldre i familien, og de hilser både besteforeldre, tanter og onkler ved å bøye seg og berøre føttene deres. Barna blir velsignet tilbake. En vanlig hilsen er også å holde håndflaten mot hverandre (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 12).

Også her ser vi betydningen av storfamilien. Leseren får ikke bare innblikk i hverdagshinduisme, men også hvordan praksis gjennomføres. Det som beskrives blir ikke av forfatterne direkte koblet opp mot den hinduistiske religion, men handler i større grad om den hinduistiske kultur.

Videre blir kua som hellig gjort rede for. De fleste hinduer skader eller dreper ikke kuer fordi de er hellige. Det står også at rundt 30 prosent av alle hinduer er vegetarianere, og at de fleste hinduer ikke drikker alkohol (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 12). Både hverdagshinduisme, og hvordan dette gjennomføres blir beskrevet gjennom at de kua er hellig, og derfor dreper eller spiser de dem ikke.

Under denne teksten som beskriver det å være hindu i dagliglivet er det bilde av en ku som går i trafikken. Det er til bildet en beskrivelse av kua som hellig, og at den behandles med stor respekt. Teksten til bildet er i stor grad repeterende i forhold til teksten ovenfor. Bildet viser hvordan kuas hellige betydning kan påvirke hverdagen, ved at de i trafikken må ta hensyn.

Det neste avsnittet i boken beskriver kastesystem, og de ulike oppgavene som er knyttet til kastene. Det står at det å være hindu også betyr å være født inn i et kastesystem, og at det er ulike oppgaver de har ansvar for avhengig av kasten de er født inn i (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 13). Dette er noe som påvirker hverdagen, og hvilke kaste du er avhenger av din karma. Det står at kastene ikke er forbudt i seg selv, og at det spiller en viktig rolle i det indiske samfunnet. Ifølge læreboken påvirker kastesystemet hverdagen til en hindu, blant annet i forhold til jobb og hvem man kan gifte seg med. Kastesystemet som helhet er en viktig del av det som faller under begrepet hverdagshinduisme, og avsnittet beskriver også hvordan.

Neste avsnitt i boken heter *en Gud og mange guder* (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 15). Her nevnes tilbedelse av gudene, uten at det blir beskrevet hvordan de tilber gudene. Men det står at de som tilber gudene føler nærhet og kjærlighet til den ene guden eller gudinnen de tilber. Men hinduismen blir beskrevet som viktig religiøs handling. «Hinduene drar på pilgrimsferd til forskjellige helligsteder for å komme nærmere Gud» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 15). Videre nevnes Varanasi som helligste byen i India, og at det å ta et rensende bad i Ganges er en hellig handling. «den hellige elva Ganges, som hinduene

kaller Mor Ganges, renner gjennom Varanasi, og det å ta et rensende bad i Ganges er en hellig handling. Selv om vannet i Ganges enkelte steder er svært skittent, har det religiøs kraft som renses hinduene for synd og dårlig karma» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 15). Leseren får her et innblikk i religiøse praksiser som tilbedelse av gudene og pilgrimsferd. Knyttet til pilgrimsferd får leseren også et innblikk i hvordan dette kan skje, for eksempel gjennom et rensende bad i elven Ganges. Innledningsvis i kapittelet om hinduismen var det også mer beskrivelse av hvordan religiøse handlinger kan gjennomføres ved elev Ganges.

Neste overskrift er *Pudsja hjemme og i tempelet* (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 15). I dette avsnitte beskrives pudsja som tilbedelse og det ritualet som utføres oftest og av flest hinduer. Det er også en kort beskrivelse av at det er et eget sted i huset der de utfører pudsja, at det er gudebilder og gudestatuer der og en beskrivelse av hva pudsja innebærer og hvordan det utføres.

«Pudsja innebærer at gudene eller gudinnene inviteres som gjester under ritualet, og til å ta bolig i de gudestatuen og gudebildene som blir brukt. Så ofrer hinduene vann som de vasker munn, hender og føtter med. De rengjør også bildene eller statuene. Guddommen får klær, blomster og røkelse, og det er vanlig at guddommen også får noe å spise og drikke. Etterpå tennes det lys for gudene» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 16).

Denne beskrivelsen av pudsja gir leseren en ganske detaljert beskrivelse av hvordan pudsja som religiøs praksis utføres i hjemmet. Videre står det også at det er kvinnen som somregel tar seg av dette, at det tar ca. 20 min og at det er det første som blir gjort om morgenen. Det er også beskrivelse av religiøs praksis knyttet til tempelet. Blant annet at hinduene der er gudenes gjester, de tar av seg skoene, ringer i bjella for å gi beskjed til gudene om at de har kommet, kvinnen dekker hodet og at det er presten som har ansvaret for å gjennomføre pudsja i tempelet (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 16). det siste avsnittet gjør rede for er hinduens mange høytider. Her blir lysfesten divali beskrevet som den største høytiden som feires av alle hinduer over hele verden. Videre står det generelt om hindufestene. *«I forbindelse med høytidsfeiringene utfører hinduene pudsja hjemme og i tempelet. De spiser god mat og søtsaker, gir hverandre kort og gaver, og ofte er det både musikk og dans» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 17).* Dette er den eneste beskrivelsen av hvordan de praktiserer festivalene. Avsnittet inneholder informasjon om hverdagshinduisme knyttet til både hjemmet, tempelet og høytidene. Avsnittet inneholder også som sett noen beskrivelser av hvordan det praktiseres, i tillegg til at det skjer og hvorfor.

Til teksten som ovenfor er analysert, under overskriften *Pudsja hjemme og i tempelet* i læreboken er det to store bilder. Det første bildet er av et barn som utfører Pudsja i hjemmet. Bildet representerer hverdagshinduisme, og viser hvordan pudsja kan gjennomføres hjemme. Til bildet er det en beskrivende tekst, som blant annet kort forklarer at barn ofte er delaktige i praksisen, noe bildet viser. Det andre bilde er av masse mennesker i Varanasi under Divalifeiringen. Også til dette bildet er det en beskrivelse hvor det står hva bildet viser, og noe om hvordan hinduene forbereder seg til Divali i flere uker i forveien. «*De lager blant annet millioner av lysholdere til denne høytiden*» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 17). Bildet representerer hverdagspraksis, og feiring av en viktig høytid. Bildet viser hvordan de feirer høytiden, og tekstruten utdyper noe i forhold til hvordan.

Forfatterne av læreboken går videre til å beskrive de religiøse skriftene. Det er en forholdsvis lang beskrivelse av de mange hellige tekstene. Før det er en kort beskrivelse av hvordan barn ofte lærer om religionen.

«Barn lærer ofte om religionen sin gjennom fortellinger og film. Indisk tv-kanaler sender daglig serier som er bygd på de gamle gudefortellingene. På internett kan man også finne tegnefilmer som viser hvordan Ganesha fikk elefanthode, eller hvordan Krishna var som barn. Barn liker å lese om gudene i egne tegneseriehefter» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 19).

Dette avsnittet viser hvordan barn lærer om religion i hverdagen. Dette er det eneste knyttet til tekstene om hverdagspraksis.

4.2.2.2 Viktige hendelser i hinduismens historie

Den neste store overskriften i hinduismekapittelet er *Viktige hendelser i hinduismens historie*. Kapittelet består bare kun av 5 sider, hvor det er et stort bilde av Ghandhi, to sider med tidslinje og en hel side med oppgaver knyttet til historiekapittelet. Nederst på siden med oppgaver er det et bilde av feiringen av Ganeshas fødselsdag.

Kapittelets først side inneholder informasjon om hinduismens historie, og informasjon om Mahatma Gandhi. Hele denne siden inneholder fakta, og lite om religiøs praksis. Det er to ting som blir nevnt i avsnittet som handler om hverdagshinduisme. «*Vi har nevnt at hinduer helst ikke vil skade eller drepe noen andre levende vesner. Dette idealet kalles ahimsa, og den er mest kjent for å ha levd etter det i moderne tid, er Gandhi*» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 20). Dette såkalte prinsippet om å ikke skade eller drep påvirker hverdagen til noen hinduer, og det har tidligere blitt beskrevet hvorfor dette praktiseres. Også

kastesystemet blir nevnt i dette avsnittet, fordi Gandhi kjempet for de kasteløse i India. Det står på denne siden blant annet at forskjellsbehandling på bakgrunn av kaste er forbudt, men at det fremdeles er mange som ikke blir behandlet likeverdig i India på grunn av sin kaste (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007). Til teksten er det et bilde av Ghandhi.

På de neste to sidene er det brukt plass til en tidslinje med viktige historiske hendelser. Tidslinjen inneholder årstall, beskrivelse av hva som skjedde når og tre bilder knyttet til hendelsene i tidslinjen. Bildene er av et britisk flagg plassert i India, Ghandhi, en hinduistisk gud og en mann som mediterer. Bildet av mannen som mediterer er tilknyttet en tekst hvor det blant annet står: «asketene velger å leve utenfor samfunnet, alene eller i grupper, og de er opptatt av å ikke drepe noen levede vesener» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 23). Meditasjon og askese er en viktig del av hverdagen til noen hinduer.

Det siste siden i dette kapitlet inneholder oppgaver til teksten, og et stor bilde av en statue av Ganesha som blir senket ned i havet. Til bildet er det en tekstrute som beskriver bildet. Det står i teksten av det er vanlig å lage store leirstatuer og «høytiden avsluttes med at Ganshastatuen blir senket i havet, som vist på bildet» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 24). Bildet viser hvordan denne festivalen blir feiret, og teksten beskriver hva som feires og hvorfor. Bildet har ikke mye med den verbale teksten i avsnittet, men utdyper mer om høytidene som tidligere i boken ble beskrevet.

4.2.2.3 Arkitektur, kunst og musikk

Det neste kapitlet i lærebøkene Horisonter 9 handler om *Arkitektur, kunst og musikk*. Dette og det neste kapitlet er et innblikk kapittel. Ifølge Gyldendal sin nettside inneholder dette grønne kapitlet lærestoff som er egnet til fordypning. Avsnittene jeg ovenfor har analysert er såkalte hovedkapitler markert med blått (Gyldendal, 2020)

Det første avsnittet i dette kapitlet inneholder beskrivelse av hindutempel. Her står det blant annet at vann er et symbol for liv i hinduismen, og at tempelet derfor er plassert i nærheten av vann «eller man bygger egne bassenger i tilknytning til tempelet, for at hinduene skal kunne ta sine rituelle bad» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 25). Rituelle bad og vann er altså knyttet til religiøs praksis. Videre beskriver teksten tempelets funksjon og arkitektur. Men det er ikke noe videre om religiøs praksis knyttet til tempelet. Til teksten er det et bilde av en hindutempel med en liten tekstrute ved siden av. I teksten står det blant annet at «når

hinduene besøker tempelet, er de gudenes gjester, og de legger ofte igjen blomster og frukt til gudene» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 25). Dette i tillegg til det rituelle bad er det eneste leseren av læreboken får av informasjon knyttet til religiøs praksis i dette avsnittet som omhandler hindutempelet. Men leseren får vite noe om hvordan. Både at de tar rituelle bad og ofte legger blomster og frukter til gudene. I avsnittet tidligere som handlet om pudsja var det en mer detaljert beskrivelse av hverdagspraksis knyttet til tempelet.

Gudebildene og statuene i hinduismen blir beskrevet i et eget kort avsnitt. Dette avsnittet inneholder ingen beskrivelse av religion praksis knyttet til gudene, eller bilder som representerer hverdagshinduisme.

Musikk og lyd er mye brukt i hinduismen, og det er et eget avsnitt om dette. Det blir blant annet beskrevet hvordan hinduene synger religiøse sanger både ved seremonier i tempelet, under festivaler og i hjemmet (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 27). Det står musikk synges eller spilles for gudene, og noe blir fremført i forbindelse med ritualer og meditasjon. Har en vært å besøkt et hinduistisk tempel når det er flere mennesker samlet, vet en at det er mye lyd i lokalet. Videre er det en beskrivelse av den kjente lydmantraen OM, og at *«hinduer bruker slik mantra mens han eller hun mediterer er den hellige lyden et hjelpemiddel til å få kontakt med den åndelige gudeverden, til å oppnå indre frelse og til å få god karma»* (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 28). Avsnittet beskriver religiøs praksis, i stor grad hvorfor de brukes, men tidligere i avsnittet sto det hvordan lydmantraen uttales.

Det siste som er i dette avsnittet er et bilde av det hellige tegnet OM, og oppgaver knyttet til teksten i dette kapittelet.

4.2.2.4. Mangfold i hinduismen

Hinduismen er en svært mangfoldig religion, noe forfatterne av denne læreboken har valgt å utdype i dette kapittelet jeg nå skal ta for meg. Dette er også et innblikk kapittel, som jeg beskrev tidligere ifølge Gyldendal er lærestoff som er egnet til fordypning.

Kapittelet begynner med et avsnitt hvor hinduismens tre hovedretninger blir beskrevet. Dette avsnittet inneholder mye informasjon om de ulike retningene, men lite informasjon om religiøs praksis knyttet til disse retningene. Det eneste er at de forskjellige retningene tilber ulike guder, og tilbedelse er en del av hverdagslivet. Til dette avsnittet er det bilde av en gutt og en mann

med gullmaling og en rød prikk i pannen. I tekstruten til bildet står det at disse symbolene i pannen symboliserer hvilke retning de tilhører. Hvor representativt dette er for hinduer er ikke beskrevet, men det er religiøs praksis hvert fall for noen.

Det neste avsnittet i læreboken gjør rede for spredningen av hinduismen til resten av verden, og hvordan hinduismen alltid har vært nært knyttet til indisk kultur og historie. Men at gjennom spredningen har hinduismen blitt preget av ulike tradisjoner. «*Selv om gudene er de samme, har de forskjellige navn, og heller ikke alle høytidene er felles*» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 31). Dette beskriver at det er forskjeller i religiøs praksis. «*I India er hinduismen noe de troende gjør, som en naturlig del av livet. Hinduer som har bosatt seg utenfor India, har i større grad vært nødt til å sette ord på troen sin for å skille hinduismen fra andre religioner*» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 31) Dette er et interessant avsnitt, hvor hinduismen i større grad er en naturlig del av livet i India. Avsnittet for meg gjør at hinduismen fremstår som en religion hvor praksis er mer en naturlig del av livet i India, enn for hinduer bosatt utenfor. Videre står det at templene er viktige samlingssteder utenfor India, og at hinduer kommer hit både for å tilbe gudene og for å møte andre hinduer. Dette viser at hverdagshinduisme er noe ulik i forskjellige deler av verden. Yoga blir nevnt som en av veiene til frelse, og at det har blitt en populær treningsform i vesten. Yoga blir i stor grad beskrevet som en vestlig aktivitet, selv om det står at det ble utviklet for flere tusen år siden i India. Under denne teksten er det bilde av en dame som utfører yoga, tilsynelatende en kvinne fra vesten. I margen ved siden av bildet er det beskrevet hvordan yoga blir brukt for å holde seg i form og at det finnes forskjellige øvelser og vanskelighetsgrader (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 31). Teksten beskriver ikke yoga som en hinduistisk praksis, men ut ifra både tekst og bilde fremstår det som en vestlig aktivitet kopiert fra hinduismen.

Det siste avsnittet i dette kapittelet handler om hinduismen i Norge. Avsnittet inneholder en oversikt over hvor mange hinduer det er i Norge, templene som finnes og at det arrangeres en ti dager lang hindufestival hvert år. Det er noe informasjon om festivalen, blant annet at «*gudene bære hver kveld ut av templet for at alle skal kunne se dem*» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 33). Avsnittet forteller leseren noe om hvordan den religiøse praksisen blir praktisert. Det beskrives så at det er mange måter å forstå hinduismen på, også blant hinner i Norge. Det skrives også at det er forskjeller på å være hindu i Norge og i India. «*I India er hinduismen en del av kulturen og noe man gjør. I Norge føler mange hinduer at de*

må sette ord på hva det vil si å være hindu, og det er ikke alltid like lett» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 33). Dette avsnittet er ganske likt det som var tidligere, under avsnittet som handlet om hinduismen utenfor India. Sitatet kan være med på beskrive hverdagshinduisme noe ulik i Norge og i India. Sitatet legger opp til en forståelse av hinduismen som noe man gjør i India, mens i Norge eller utenfor India som noe de må forklare.

4.2.2.5. Sammendrag

Sammendraget av boken er på en side. Den er delt inn i et blått felt, som er sammendrag av tekstene som er obligatoriske. Og en halv side med sammendrag av innblikk kapitelene som er markert med grønt, lærestoff som ifølge Gyldendal sin hjemmeside er egnet til fordypning (Gyldendal, 2020). En slik inndeling kan oppfattes som at innholdet i den blå delen er viktigere enn den grønne.

Den blå delen inneholder sammendrag som omfatter hva det vil si å være hindu.

Oppsummeringen tar for seg grunnleggende informasjon om religionen. Det som påvirker hverdag til en hindu som oppsummeringen har valgt å ta med er at hinduene har respekt for alle levende, kastesystemet som noe alle hinder er født inn i, at de tilber en personlig gud og at denne tilbedelsen av gudene skjer både hjemme og i tempelet. Dette er ting som påvirker hverdagen til en hindu, men det er ikke skrevet noe om hvordan.

Den grønne delen av oppsummeringen som handler om arkitektur, kunst og musikk og mangfoldet i hinduismen tar nederste del av oppsummeringssiden. Her beskrives musikk som en viktig del av hinduismen, i form av hellig lyd, sang eller bruk av instrumenter (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 34). Det står også at hellig lyd brukes mye i religiøse ritualer. Men heller ikke her er det noe beskrivelse av hvordan dette forekommer, bare at det er del av hverdagshinduisme. Det er interessant at religiøse ritualer blir nevnt her. Det er også skrevet at «i vesten har særlig yoga vakt stor interesse» (Holth, Kallevik, & Lippe, Horisonter 9, 2007, s. 34). Som jeg beskrev tidligere gjør dette at yoga i stor grad kun blir knyttet opp mot vesten, og nødvendigvis ikke noe hinduer praktiserer.

Det er ulikt hvor mye hverdagshinduisme som finnes i de to sammendragene. I sammendraget av de blå kapitelene er det lite om ikke noe hverdagshinduisme, mens det i den grønne delen er mer. På Gyldendal sin side omtales den blå siden, som ikke inneholder hverdagshinduisme

som en obligatorisk del. Den grønne delen beskrives som informasjon som er egnet til fordypning. Dette viser for meg hvilke kunnskap som er viktigst at formidles i klasserommet.

5 Drøftning

I denne delen av oppgaven skal jeg sette min analyse opp mot teorien. Fordi jeg har arbeidet abduktivt har arbeidet vekselvis mellom drøfting og teori. Jeg har valgt å dele kapittelet opp i definisjonen av religion, hvor jeg også inkluderer lærebøkens definisjon av en hindu. Videre har jeg tatt frem det mest sentrale poengene knyttet til hverdagshinduisme i analysen, og gjort rede for disse funnene og knyttet det opp mot relevant teori. Avslutningsvis sier jeg litt om bildebruken i de to lærebøkene. Jeg har også inkludert noen bilder i drøftingen knyttet til hverdagshinduisme. Forskningsspørsmålene har vært styrende i forhold til hvordan jeg har delt opp kapittelet, og jeg har derfor valgt å gjenta de her.

- *Hvordan defineres religion i de valgte lærebøkene?*
- *Hvordan og i hvilken grad fremstilles hverdagshinduisme?*
- *Hvilke bilder blir brukt i kapittelet i boken som omhandler hinduisme, og hvordan og i hvilken grad fremstiller de hverdagshinduisme?*

5.1 Religionsdefinisjonen i de to bøkene

De to lærebøkene har noe ulik tilnærming til definisjonen av begrepet religion. *RLE-boka* definerer religion som å tro på noe større en seg selv, men legger også til at det å tilhøre en religion innebærer ofte bestemte måter å leve på. Aktiviteter i de hellige husene, feiring av høytider, bønn, meditasjon og bestemte måter å kle seg på nevnes. Denne definisjonen av religion samsvarer i stor grad med Ammerman (2007) sin forståelse av religion, og hva som defineres som levd hverdagsreligion (Kleive, *Levd hverdagsreligion*, 2020). I *RLE-boken* som i Kleive (2020) sin forståelse av levd hverdagsreligion ses religion på som uttrykk i folks hverdagsliv, og praksiser uavhengig av hvor de finner sted. Også *RLE-boka* nevner uttrykk i folks hverdagsliv og praksis.

Horisonter 8 har derimot definert religion som troen på en virkelighet som vi i dagliglivet ikke kan se, høre eller bevege oss i. Og at religion til alle tider har handlet om de eksistensielle spørsmålene som har med vår tilværelse å gjøre. I denne definisjonen kommer

ikke folks praksis og forståelse av religion som noe mer en tro frem . Gupta (2006) skriver i sin bok at personlig tro representerer den vestlig kristne protestantiske form for religion, og ved å referer til sin undersøkelse blant barn med hindubakgrunn i Oslo sier at det for dem i større grad handler om en måte å leve på (Gupta, 2006). Det kan derfor sies å være en mer vestlig måte å definere religion på som her kommer frem, og at denne religions definisjonen mangler viktige aspekter ved for eksempel hinduisme (Nicolaisen, 2013).

5.1.1 Definisjonen av en hindu

Begge de to lærebøkene begynner sine kapiteler om hinduismen med å definere en *hindu*. *RLE-boka* definerer en hindu som en som har tilknytning til hinduismen, og som praktiserer hinduismen. Og skriver at de fleste hinduer er vokst opp i hinduistiske familier og har lært om religion fra foreldrene og andre i familien. Forfatterne legger også til at en hindu tror på de hellige tekstene, og på en eller flere guder. *Horisonter 9* gjør først rede for ordet hindu som et gammelt ord for elva Indus, og legger til at det i dag betyr en som tilhører hinduismen. Før forfatterne går over til fakta om hinduismen, som hvor mange hinduer det er i verden. Det er i begge de to lærebøkene gjort rede for at å være hindu innebærer tilhørighet til hinduismen. *RLE-boka* inkluderer også at det er en som praktiserer hinduismen, mens *Horisonter 9* ikke har valgt å inkludere dette. Dette samsvarer i stor grad med hvordan forlagene også har inkludert eller ekskludert praksis i sine definisjoner av religion. I Nicolaisen (2013) sin avhandling hevder hun at hindu som spesifikk religiøs kategori er dekonstruert. Hun skriver at det å være hindu handler om praksiser ved å utføre religiøse ritualer, synge og be, og det handler om kultur (Nicolaisen, 2013, s. 141). Nicolaisen mener også at KRLE-lærerne legger mer vekt på hindu som religiøs kategori enn det barna i hennes avhandling gjorde. For hennes intervjupersoner var kultur, religion og familie elementer som er flettet sammen på en slik måte at det var vanskelig, og ikke ønskelig å skille elementene fra hverandre (Nicolaisen, 2013, s. 143). *RLE-boka* inkluderer flere aspekter av det jeg har definert som hverdagshinduisme i definisjonen av hindu, men den inkluderer også det Nicolaisen legger vekt på, praksis og kultur. Familien blir i læreboken nevnt som viktig i opplæringen i religionen. Men boken legger også vekt på en hindu som er religiøs kategori.

Gupta (2006) hevder i sin bok at det er en tendens til at norske hinduer bruker hindu sosiokulturelt og etnisk, mens de religiøse aspektene ikke blir vektlagt. I sin bok skriver han at ofte forklarer folk at de er hinduer, selv om de ikke er religiøse. Ev av hans informanter

brukte ateist om sin religiøse orientering, men bruke hindu om sin sosiokulturelle identitet. *RLE-boka* definerer en hindu i tillegg til tilknytning, praksis og familie som en som tror på de hellige tekstene og troen på en eller flere guder. Mens *Horisonter 9* kun fokuserer på tilhørighet til hinduismen, og skriver senere i kapittelet om hinduismen at det er vanskelig å få tak i hva hinduismen er, fordi det er så mange forskjellige måter å være hindu på (Holth, Kallevik & Lippe, 2007, s 9).

I læreboken *horisonter 9* legges det til at det å være hindu er både en tro og en levemåte, og opplæring i hinduismen knyttes til familien. Dette er knyttet til avsnittet som handler om å være hindu i dagliglivet. Læreboken skiller senere, mot slutten mellom hinduer som bor i India, og hinduer bosatt utenfor India. Det står at i India er hinduismen noe de tror på, som en naturlig del av livet. Mens Hinduer bosatt utenfor India i større grad har vært nødt til å sette ord på troen sin for å skille hinduismen fra andre religion (Holth, Kallevik & Lippe, 2007, s 31). Gupta (2006) viser i sin undersøkelse hvordan hans intervjupersoner under innflytelse av det norske storsamfunnet og skolen tar opp vestlige tankemåter. Men at innenfor hinduismen er religion mening noe du gjør, mens i Vesten noe du tror. Og selv om det er innflytelse fra vestlig tankemåter går det at hinduismen er en *Way of life* så mye igjen når hinduene svarer, at det kanskje kan kalles en doktrine (Gupta, 2006, s. 138). Dette stemmer godt med hvordan *Horisonter 9* i sin bok har gjort rede for forskjellen mellom hinduer i India og utenfor India. *Horisonter 9* har også i avsnittet som handler om hinduer i Norge gjort rede for at mange hinduer i Norge føler de må sette ord på hva det vil si å være hindu, og at dette er vanskelig.

5.1.2 Oppsummering av definisjonen av religion og hindu

Lærebøkene til de to forlagene har en noe ulik tilnærming til definisjonen av religion. *RLE-boka* har inkludert flere aspekter ved hverdagsreligion, og har en mer utfyllende definisjon som inkluderer flere aspekter. *Horisonter 8* har en religionsdefinisjon som er ganske snever, og har ikke med aspekter ved hverdagsreligion. Begge lærebøkene begynner med å definere religion som tro, enten på noe større enn seg selv (*RLE-boka*, 2013), eller som troen på en virkelighet vi ikke kan se i hverdagen (*Horisonter 8*, 2006). Gupta (2006) mener tro handler om den kristne måten å definere religion på, og kan med bakgrunn i det være manglene og bare inkludere dette aspektet i religionsdefinisjonen slik som *Horisonter 8* i stor grad gjør.

Religionsdefinisjonen i de to bøkene stemmer godt overens med hvordan de i hinduisme-kapittelet definerer en *hindu*. Nicolaisen (2013) skriver i sin masteravhandling at det virker som RLE-lærere med basis i planer og læreverk legger vekt på hindu som religiøs kategori. *RLE-boka* kan legges opp til en slik forståelse av en *hindu*, da det står at en hindu tror på de hellige tekstene, og på en eller flere guder. Men boken har også med praksiser og at familien er viktig i opplæringen om religionen. Nicolaisen mener at å være hindu handler om å praktisere ved å utføre religiøse ritualer, synge og be. Men at det også handler om kultur. Familien blir også nevnt i *RLE-boka*.

Begge de to lærebøkene begynner sine kapitler om hinduismen med å definere en *hindu*. *RLE-boka* definerer en hindu som en som har tilknytning til hinduismen, og som praktiserer hinduismen. Og skriver at de fleste hinduer er vokst opp i hinduistiske familier og har lært om religion fra foreldrene og andre i familien. Forfatterne legger også til at en hindu tror på de hellige tekstene, og på en eller flere guder. *Horisonter 9* gjør først rede for ordet hindu som et gammelt ord for elva Indus, og legger til at det i dag betyr en som tilhører hinduismen. Før forfatterne går over til fakta om hinduismen, som hvor mange hinduer det er i verden. Deres definisjon samsvarer i stor grad med hvordan de tidligere har definert religion. *RLE-boka* inkluderer både praksis, tilknytning, familien, men også troen på hellige tekster og en eller flere guder. *Horisonter 9* har i sin definisjon av hindi i begynnelsen av boken bare med tilhørighet. Men forfatterne har senere i kapittelet om hinduismen gjort rede for hinduismen som både en tro og en levemåte. Og at det er et skille mellom hinduismen i India og utenfor. Praksisbegrepet kommer tidlig inn i definisjonen av en hindu i *RLE-boka*, men senere i kapittelet i *Horisonter 9*.

5.2 Fremstillingen av hverdagshinduisme

Både *horisonter 9* og *RLE-boka* starter sine kapitler om hinduismen med en fortelling knyttet til elven Ganges. Teksten i *RLE-boka* er lengre og inneholder mer informasjon om de religiøse praksisene som gjennomføres ved elven. Leseren får et godt innblikk i hvilke religiøse praksiser, og hvordan disse gjennomføres. Til teksten er det også en overskrift som gir leseren en forståelse av at dette er i Varanasi ved elven Ganges. *Horisonter 9* inkluderer også religiøs praksis knyttet til elven i sin fortelling. Men fortellingen er kortere og inneholder færre skildringer av religiøs praksis, og hvordan disse gjennomføres. Boken har heller ingen overskrift til teksten, og det står ikke noe om hvor dette er annet ved elven

Ganges. Hverdagshinduisme er det første som møter leseren både i *horisonter 9* og *RLE-boka*. Det er en side med tekst om det religiøse liv langs elven Ganges, og med et stort bilde som videre utdyper tekster i begge de nevnte lærebøkene.

Puja nevnes tidlig i *RLE-boka*, allerede på andre side med tekst. Teksten som er knyttet til beskrivelse av hinduisme i hjemmet, beskriver den religiøse handlingen og litt om hvordan den gjennomføres. I *horisonter 9* er det en mer detaljert beskrivelse av puja, men lærebokforfatterne har valgt å beskrive det senere i hinduismekapittelet, enn *RLE-boka*. I *horisonter 9* er det et eget avsnitt som handler om puja i hjemmet og i tempelet, hvor høytidene nevnes i samme avsnitt. Begge bøkene skriver at det som regel er kvinnen som utfører denne tilbedelsen i hjemmet, og at barn ofte er delaktige, og lærer om religionen i hjemmet. Gupta (2006) legger vekt på familiens betydning for hinduer. Han påpeker at de fleste ritualer utføres i familiekontekst, og at familien er den viktigste arena for overføring av tradisjoner (Gupta, 2006). Kleive (2017) viser det samme i sin artikkel, hjemmet, kvinner og mødre er viktige for religiøs praksis.

I *RLE-boka* står det at å besøke tempelet er for mange en viktig del av deres religiøse liv. Dette nevnes kort i starten av kapittelet, før det blir videre utdypet i tilknytning teksten om hinduismen i Norge. Her står det at tempelet har flere oppgaver enn templene i India. Blant annet at de fungerer som kulturhus og forsamlingshus. Det står at de kommer sammen til religiøse samlinger hver 14 dag og til alle høytidsfeiringer. Senere står det at mennesker kommer hit for å utføre puja, og at man tar av seg på beina før man går inn. Men det er ikke mye informasjon som hvordan man praktiserer troen i tempelet. I *Horisonter 9* er det som vi har sett en ganske detaljert beskrivelse av et besøk i tempelet for en hindu. Under puja avsnittet, hvor tilbedelsesritualet blir gjort rede for både hjemme og i tempelet. Tempelets funksjon blir ikke beskrevet, slik som i *RLE-boka*. Nicolaisen skriver i sin masteravhandling at spørsmålet om frekvens av tempelbesøk er interessant i forhold til hennes intervjupersoner. I avhandlingen skriver hun at hun fikk inntrykk av at ingen av familiene gikk særlig ofte i tempelet. Det er ingen plikt, da en hindu kan praktisere religion hjemme. Dette viste det seg at flere i hennes arbeid gjorde. I *RLE-boka* hevdes det imidlertid at tempelet får en ny og viktigere funksjon som sosial møteplass i Norge. Ingen av Nicolaisen sine intervjupersoner fortalte om hyppig tempelbesøk, og det tyder på at de bruker andre arenaer (Nicolaisen, 2013, s. 142).

Begge lærebøkene har brukt plass på høytider i hinduismen. I RLE-boka nevnes de tidlig, og de blir behandlet i et eget avsnitt. Det er lite informasjon om hvordan de feires, men det står noe om alle de tre festivalene som er beskrevet. I tilknytning teksten er det bilder som viser leseren hvordan blant annet to av festivalene feires. Bildene utdyper teksten ytterligere, og legger til informasjon om hvordan de kan praktiseres. *Horisonter 9* har inkludert høytidsfeiringene i samme avsnitt som puja. Det er ikke mye informasjon om høytidene, og det er kun divali som blir nevnt og kort beskrevet. Avsnittet i boken avsluttes med et bilde som viser mennesker som forbereder seg til divali-feiringen i Varanasi.

I *horisonter 9* beskrives kastesystemet som et system en hindu er født inn i. Avsnittet om kastesystemet kommer før puja, og er plassert ganske tidlig i boken. Det er brukt to sider knyttet til tematikken. Det står i teksten at systemet fortsatt spiller en viktig rolle i det indiske samfunnet, og at det blant annet fremdeles er vanlig å gifte seg med en fra sin egen kaste. I midten av teksten er det plassert et bilde av et menneske som representerer de fire klassene, med navn. Bilde er i øyefangende og er lett og observere når en blar gjennom boken. *RLE-boka* har også med en beskrivelse av kastesystemet, under menneskesynet i hinduismen. Teksten forklarer at menneskene som tilhører disse klassene har hatt og har bestemte plikter. I følge Nicolaisen sin avhandling er kaste eller klasse et tema barna i hennes arbeid ikke kjente seg igjen i. I hennes arbeid kom det frem at ingen av barna opplevde kaste som et viktig og relevant tema, og de var ikke fortrolige med begrepet. Nicolaisen hevder at fra et religions kritisk perspektiv er kaste selvfølgelig et aktuelt tema, men at det ikke bør få for mye oppmerksomhet (Nicolaisen, 2013). Det er ulik hvor mye plass temaet har fått i de to lærebøkene. Det er klart mer presisert i *Horisonter 9* enn i *RLE-boka*. Nicolaisen referer til Jackson (2009) som mener at en bør skifte fokus fra kaste og de hellige kuene i religionsundervisningen, der han antar disse temaene har stor plass, for heller å konsentrere seg om temaer som er viktige for hinduer i dag. Kua som hellig er kun fått plass i *Horisonter9*. Det er beskrevet både i teksten, i form av et bilde og tekst knyttet til bildet.

Overgangsritualene blir nevnt avslutningsvis i *RLE-boka*, i *Horisonter 9* har de ikke fått plass i det hele tatt. Fødsel, giftemål og død blir beskrevet i hvert sitt avsnitt, som inneholder beskrivelse av overgangsritualet og hvordan det markeres. Til teksten er det bilde som viser religiøs praksis til alle de tre overgangsritualene.

5.3 Sammenligning av bildebruken i de to lærebøkene

Begge lærebøkene jeg har analysert inneholder mange bilder i kapittelet om hinduismen. Men det er en betydelig forskjell i hvor mange bilder det er i de to bøkene. *RLE-boka* har totalt 26 sider i kapittelet om hinduismen, og 42 bilder. Av disse bildene er det 19 bilder som representerer hverdagshinduisme, og alle viser hvordan det religiøse praksiser gjennomføres. Fem av bildene som representerer hverdagshinduisme i *RLE-boka* er ikke beskrevet i en egen tekstrute. *Horisonter* har 30 sider i kapittelet, og inneholder 18 bilder. Ni av bildene representerer hverdagshinduisme, og alle er beskrevet med egen tekstrute. Bilder er ofte det som møter elevene når de blar gjennom bøkene, og ofte er det dette første møtet elevene sitter igjen med, og vil være en del av deres videre oppfatning av religionene (Andreassen B.-O. , 2014, s. 4). Bildeplasseringen og bildebruken er derfor svært sentral i forhold til hvilke religionsforståelse elevene sitter igjen med. Og bilder som ikke umiddelbart blir utdypet eller bekreftet av verbaltekst på en entydig måte, er uheldig for elevenes leseposisjon. (Aamotsbakken & Knudsen, 2009).

Bildene i disse to lærebøkene har fungert som en del av representasjonen av religionene, og bildene fungerer i stor grad utdypende eller utvidende i forhold til den øvrige teksten. Knyttet til hverdagshinduisme beskriver bildene i stor grad hvordan praksisene gjennomføres. De fleste bildene var direkte knyttet til tekste, men andre var også utdypende i forhold til teksten.

Kart er som skrevet i teoridelen mye brukt i fremstillingen av religion i lærebøkene. Kapitlene om hinduismen i begge lærebøkene jeg har analysert inneholder kart. *Horisonter 9* har et bilde av India og området rundt, og viser hvor i verden hinduismen har sine røtter og viktige steder i India. *RRLE-boka* inneholder derimot et kart over hele verden, med et ca. antall på hvor mange hinduer det bor i landene. Bildet skaper en forståelse av at hinduismen finnes over hele verden, og ikke bare er knyttet til India. Kart kan være med på å skape et oss og dem, men med et slikt verdenskart ser leseren hvor mange hinduer som er bosatt i resten av verden.

5.4 Oppsummering

Hverdagshinduisme er å finne i begge lærebøkene. Men som sett er det ulik hvor mye lærebokforfatterne har valgt å inkludere aspekter ved hverdagsreligion i deres definisjon av religion, og i kapittelet om hinduisme. Det er interessant å se på når de to lærebøkene er utgitt. *RLE-boken* er utgitt i 2013, og inneholder i sin definisjon av religion og hindu mer hverdagshinduisme enn Horisonter bøkene. De er utgitt i 2006 og er noen år eldre. Dette var før blant annet Ammermann (2006) publiserte sin bok om everyday religion, og begrepet hverdagsreligion ble sentralt i religionsdefinisjonen.

Jeg har underveis i arbeidet sett mye med Nicolaisen (2013) sine avhandling, og den har i stor grad blitt brukt i analysen. Jeg har funnet mye hverdagshinduisme i de to bøkene, men beskrivelsen av hvordan disse praksisen utføres har vært mindre. Nicolaisen har tilført særlig drøftingen viktige funn i forhold til hva slags hverdagshinduisme som faktisk er sentral i forhold til hinduers egne oppfatninger. Gupta (2006) sine funn har også vært sentrale i drøftingen. Som også Midttun (2014) har funnet i sin artikkel presenteres religion og religiøs praksis som et avsonet rom, og med liten relevans for skolehverdagen eller samfunnet i de to lærebøkene. Det er gjort rede for religiøs praksis i begge bøkene, knyttet til hjemmet og institusjonene, men lite i forhold til hva det bidrar til i enkeltmenneskers liv og i samfunnet.

6 Avslutning

Jeg har i dette forskningsarbeidet presentert tidligere forskning knyttet til lærebøker, bruken av lærebøker, religionsforståelsen som ofte kommer frem i den norske skole og litt om bilder i lærebøkene. Dette har vært interessant og nyttig å knytte opp mot min analyse av de to lærebøkene i drøftingsdelen. En abduktiv tilnærming hvor jeg har vekslet mellom empiri og teori har gjort det mulig å gjøre endringer innenfor både analysen, drøftingen og teoridelen underveis i arbeidet. Gjennom arbeidet med analysen dukket det opp nye perspektiver på fremstillingen av hverdagshinduisme, blant annet oppdaget jeg at hverdagshinduisme handler om både hvorfor og hvordan. Dette arbeidet har gitt med en ny innsikt i forhold til bruken av lærebøker, og jeg vil selv være mer bevisst min bruk i undervisningen. Og jeg håper også mine funn vil være nyttig for andre. Tekstanalyse som metode har sine begrensinger, på samme måte som et slikt arbeid hvor kun to lærebøker analyseres har. Dette har jeg vært klar over, men en slik begrensning har vært hensiktsmessig for å best kunne besvare min problemstilling og det jeg har valt å fokusere på. Men det er mye spennende som kan forskes på med utgangspunkt i denne avhandlingen.

6.1 Avsluttende kommentar

Gjennom å se på tidligere forskning kan jeg si at lærebøkene blir mye brukt i norske klasserom. Derfor har også fremstillingene, og informasjonen som kommer frem i dem viktige for hvilken kunnskap som formidles til elevene, og elevene sitter igjen med av kunnskap. Fordi lærerne selv bestemmer i hvor stor grad de bruker lærebøkene i undervisningen, og også til en viss grad hvilke bøker de velger å bruke burde de også sitte med kunnskap om vurdering av lærebøker. Dette mener jeg er noe som mangler i lærerutdanning. Å lære seg å analysere lærebøker mener jeg har gitt meg et mer bevisst forhold til bruken av lærebøker, noe som vil føre til mer bevisst bruk av dem i undervisningen.

I løpet av dette forskningsprosjektet har jeg fått større forståelse av religionsdefinisjonen som kommer til uttrykk i lærebøkene, hvordan religionene blir fremstilt og litt om bildebruken i lærebøker. Dette er kunnskap jeg mener er nyttig når jeg skal ut i jobben som lærer. Jeg håper også min forskning kan være til læring for andre, både i forhold til at man skal være mer bevisst bruken av lærebøker og i utviklingen av nye lærebøker.

6.2 Studiets begrensning og videre forskning

Tekstanalyse som metode har sine begrensninger, som alle andre metoder også har. Derfor hadde metodekombinasjoner vært spennende og gitt et mer kraftfullt sluttresultat. Det hadde vært spennende å inkludere en publikumsstudie, for å få et bredere innblikk i hvordan bøkene brukes, mottas og toles av leserne. Dette kunne inkludert intervjuer av både lærere og elever, men også observasjon i klasserom. En lærebokanalyse sier ikke noe om hvilke kunnskap den enkelte lærer velger å inkludere i undervisningen. Både lærerens faglige kunnskap og kunnskapsnivået i klasserommet preger i stor grad undervisningen, og hva slags kunnskap som blir formidlet til elevene. Ved å observere undervisning i ulike klasserom hadde det vært mulig å i større grad se hva slags kunnskap som formidles i klasserommet. Dette hadde også gjort det mulig å se om andre lærere, og elever var enige i mine funn.

På grunn av avhandlingens tidsbegrensning og omfang, har jeg måtte gjøre noen begrensninger i forhold til hvilke og hvor mange lærebøker som skulle være med i analysen. De lærebøkene jeg valgte var mest hensiktsmessige å velge ut i fra min problemstilling, og fokus i oppgaven. Men et mer historisk perspektiv hadde også vært spennende å se på. Eventuelt om lærebøkene, og eventuelt hvordan de har endret sitt fokus i forhold til fremstillingen av hverdagsreligion. I denne avhandlingen har jeg fått sett på noe av hvordan lærebøkene har utviklet seg, da det er noen år mellom disse to lærebøkene. Men det hadde vært spennende å se på bøker som er utgitt med et enda større mellomrom. Ved et slikt arbeid hadde det vært nødvendig å inkludere lærebøker utgitt til forskjellige tider, og eventuelt flere.

Både Cappelen Damm og Gyldendal har utarbeidet nettsider til sine lærebøker. Det hadde vært interessant å se nærmere på disse sidene, både i forhold til om de blir mye brukt og eventuelt hvordan men også hvordan hverdagshinduisme blir fremstilt her. Læreboka er kun et av mange redskaper som bringes inn i undervisningen.

7 Bibliografi

- Ammerman, N. (2007). *Everyday religion: Observing modern religious lives*. Oxford: Oxford University press.
- Ammerman, N. (2014). Finding Religion in Everyday Life. *Sociology of Religion*, pp. 189-207.
- Ammerman, N. (2016). Lived religion as an emerging field: An assessment of its contours and frontiers. *Nordic Journal of Religion and Society*, pp. 83-99.
- Aamotsbakken, B., & Knudsen, S. (2009). The Design of the Reader in Educational settings. *Designs for learning 1*, pp. 22-34.
- Andreassen, B.-O. (2014). Introduction: theoretical perspectives on textbooks/textbooks in religious research. In B.-O. Andreassen, & J. Lewis, *Textbook Gods. Genre, Text and Teaching Religious Studies* (pp. 1-15). Equinox.
- Andreassen, B.-O. (2016). *Religionsdidaktikk. En innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Anker, T. (2020). *Analyse i praksis. en håndbok for masterstudenter*. Oslo: Cappelen Damm Akademiske .
- Gupta, R. (2006). *Being a Hindu in Oslo: youth, change, and continuity*. Oslo: Novus.
- Gyldendal. (2020, juli 18). Retrieved from Gyldendal: www.gyldendal.no
- Holth, G., & Deschington, H. (2006). *Horisonter 8*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag AS.
- Holth, G., Kallevik, K. A., & Lippe, M. v. (2007). *Horisonter 9*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Jackson. (2009). *Hva er hinduisme*. oslo: Universitetsforlaget.
- Jacobsen, K. A. (2010). *Hinduisme*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Jacobsen, K. A. (2010). *Hinduismen*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Kleive, H. V. (2017). *Mestring og balanse. Trekk ved ung hindureligiøsitet*. Prismet Forskning.

- Kleive, H. V. (2020). Levd hverdagsreligion. In B. Løvlie, P. Halse, & K. Hatlebrekke, *Tru på Vestlandet* (pp. 289-309). Volda: Cappelen Damm akademiske.
- Larsen, A. K. (2012). *En enklere metode. Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Lindgren, S. (2011). Tekstanalyse . In K. Fangen, & A.-M. Sellerberg, *Mange ulike metoder* (pp. 266-279). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Lippe, M. v., & Undheim, S. (2017). Hva skal vi med et felles religionsfag i skolen? . In M. v. Lippe, & S. Unheim, *Religion i skolen* (pp. 11-22). Oslo: Universitetsforlaget.
- McGuire, M. (2008). *Lived religion: Faith and practice in everyday life*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Midttun, A. (2014, 05). Biter og deler av islam. *Norsk pedagogisk tidsskrift*.
- Nicolaisen, T. (2013). *Hindubarn i grunnskolens religions-og livssynsundervising, egegjøring, andregjøring og normalitet*. Oslo: Unipub.
- Ritchie, J., Lewis, J., Nicholls, C. M., & Ormston, R. (2013). *Qualitative research practice*. London: Sage Publications Ltd.
- Stabell-Kulø. (2005). *Religioner i klasserommet: innføring i religionsdidaktikk*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tallaksen, I. M., & Hodne, H. (2014). Hvilke betydning har læremidler i Rle-faget? . *Norsk pedagogisk tidsskrift* , pp. 352-363.
- Udir. (2020, Juni 03). *Utdanningsdirektoratet*. Retrieved from <http://www.udir.no>
- Utdanningsdirektoratet. (2020, august). *Fagets relevans og sentrale verdier*. Retrieved from Udir: <http://www.udir.no>
- Wiik, P., & Waale, R. B. (2013). *RLE-boka*. Oslo: Cappelen Damm.
- Winje, G. (2014). Elevers lesing av bilder i RLE. *Norsk Pedagogisk tidsskrift*.

Woodhead, L. (2013). Tactical and strategic religion. In N. Dressing, N. Jeldtoft, J. S. Nielsen, & L. Woodhead, *Everyday Lived Islam in Europe* (pp. 9-22). Farnham: Ashgate AHRC/ESRC religion and society series.